

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Історичний факультет

Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до дипломної роботи

бакалавра

На тему: «Розвиток німецької літератури кінця XV – початку XVI ст.»

Виконала: студентка IV курсу

Денної форми навчання

Напрямок підготовки (спеціальності)

032 «історія та археологія»

Ткаченко Яніна Тарасівна

Керівник: д.і.н., проф. Каріков С.А.

Рецензент: д.і.н., проф. Сорочан С.Б.

Харків – 2023

Зміст

ВСТУП.....	3
Розділ 1. Культурно-історична ситуація у Німеччині на рубежі XV - XVI ст. ..	10
1.1 Основні тенденції суспільно-політичного розвитку.....	10
1.2 Північне Відродження, його специфіка в Німеччині. Нюрнберзький гуманізм.....	13
Розділ 2. Розвиток гуманістичної літератури в Німеччині.....	20
2.1. Себастьян Брант і витоки німецької гуманістичної літератури.....	20
2.2. "Справа Рейхліна" і її вплив на німецьку літературу. "Листи темних людей"	24
2.3. Творчість Ульріха фон Гуттена і її місце в німецькій літературі.....	32
Розділ 3. Реформація і її вплив на німецьку літературу.....	38
3.1. Реформаторська діяльність Мартіна Лютера та її значення для німецької мови і літератури.....	38
3.2. Томас Мюнцер, його місце в німецькій літературі.....	44
3.3. Розвиток народно-бюргерської літератури. Ганс Сакс і його творчість.....	49
ВИСНОВКИ.....	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	59
РЕЗЮМЕ.....	64

Вступ

Кінець XV – початок XVI ст. — переломний період у розвитку німецької літератури. За цей час німецька мова зазнала значних змін, відійшовши від свого середньовічного коріння до більш сучасної форми. У цей період з'явилися кілька важливих літературних діячів, зокрема Йоганн Рейхлін, Ульріх фон Гуттен і Мартін Лютер. Ці письменники відіграли важливу роль у формуванні літературного ландшафту того часу, і їхні твори продовжують вивчати та відзначати сьогодні.

Водночас відбувалися інші культурні, політичні, релігійні зміни. Відродження, яке вже прокотилася Італією, прокладале собі шлях на північ і справила значний вплив на мистецтво та літературу Німеччини. Реформація, яка почалася з публікації Мартіном Лютером "95 тез" у 1517 році, також мала глибокий вплив на німецьку літературу, особливо в царині релігійного письма. Крім того, винахід друкарського верстата Йоганном Гутенбергом у середині XV століття зробив книги більш доступними, що призвело до поширення друкованих матеріалів у Німеччині. Це, у свою чергу, призвело до зростання рівня письменності та зростання попиту на літературу народною мовою.

Поєднання цих культурних, політичних, технологічних факторів створило сприятливе середовище для розвитку німецької літератури. Письменники змогли охопити ширшу аудиторію, ніж у Середньовіччі, стали експериментувати з новими формами та стилями письма. Результатом став багатий і різноманітний масив літератури, значущий і сьогодні.

Вивчення німецької літератури кінця XV — початку XVI століття є актуальним з кількох причин. По-перше, це дає розуміння культурного та соціального контексту того часу. Література є відображенням суспільства, в якому вона створюється, і, досліджуючи твори цього періоду, ми можемо краще зрозуміти вірування, цінності, погляди людей, які жили в цей час. По-друге, цей період був часом великих змін у Європі, на які Ренесанс і Реформація мали

значний вплив. Вивчення німецької літератури цього періоду поглиблює розуміння місця німецької культури в європейському контексті. По-третє, воно допомагає визначити її художню цінність. У цей період творили видатні літературні діячі: твори Йоганна Рейхліна, Ульріха фон Гуттена, Мартіна Лютера, Томаса Мюнцера та інших авторів представляють найважливіші літературні досягнення того часу. Кінець XV – початок XVI ст. стали часом значних змін і в німецькій мові, коли мова відійшла від свого середньовічного коріння та еволюціонувала до більш сучасної форми. Тому, вивчаючи твори цього періоду, ми можемо отримати уявлення про зміну природи німецької мови та розвиток її сучасної форми. По-четверте, вивчення німецької літератури кінця XV – початку XVI ст. є актуальним через її історичне значення завдяки зв'язку з культурними, соціальними, релігійними та політичними силами, що діяли в Німеччині та Європі.

Отже, вивчення німецької літератури пізнього Середньовіччя та раннього Нового часу є актуальним через її культурне, власне літературне, лінгвістичне та історичне значення. Завдяки дослідженню творів видатних літературних діячів, мовних змін, соціокультурного контексту, в якому ці твори були створені, ми здобуємо більш глибоке розуміння цього важливого періоду в історії німецької та європейської культури.

Об'єктом дослідження є німецька література кінця XV — початку XVI ст. (поетичні, драматичні, прозові твори художньої літератури, релігійні тексти та філософські трактати). Дослідження буде зосереджено на творчості видатних авторів, щоб отримати загальне розуміння тенденцій розвитку літератури. Літературні твори Йоганна Рейхліна, Ульріха фон Гуттена і його однодумців, Мартіна Лютера та його сподвижників аналізуються нами з метою визначення їх внеску в розвиток німецької літератури з урахуванням історичного, культурного, релігійного контексту, а також визначення лінгвістичних особливостей літературних творів цієї доби, їх рецепції та впливу. Тим самим наше дослідження сприятиме вивченню розвитку німецької

літератури протягом цього трансформаційного періоду в історії німецької та європейської культури.

Предметом дослідження є ключові закономірності розвитку німецької літератури кінця XV — початку XVI ст., її специфіка на тлі розвитку літератур інших європейських країн і народів того часу. Зокрема, дослідження буде зосереджено на головних літературних діячах того часу, жанрах і темах, які були популярні, а також на способах, якими змінювалася сама німецька мова. Дослідження також вивчатиме, як політичні, соціальні та релігійні зміни вплинули на літературний промис в цей час. Цей період характеризується значними змінами в німецькій мові, літературі та культурі. Література, створена в цей період, являє собою розмаїтий і складний масив творів різних жанрів, стилів і напрямів.

Робота має на **меті** забезпечити комплексний аналіз розвитку німецької літератури кінця XV – початку XVI ст., що охоплює діяльність головних літературних діячів того часу, їхні твори, культурні, політичні та релігійні чинники, які сформували їхній світогляд та вплинули на діяльність. Водночас досліджуватимуться зміни німецької мови протягом цього періоду та її вплив на літературну творчість.

Поставлена мета передбачає вирішення декількох дослідних **завдань**:

- визначити головні риси культурно-історична ситуація у Німеччині на рубежі XV – XVI ст. і розкрити специфіку Північного Відродження;
- проаналізувати головні здобутки гуманістичної літератури Німеччини на прикладах найбільш відомих творів;
- розкрити специфіку реформаційної літератури XVI ст.

Для досягнення поставленої мети у роботі будуть використані різноманітні **джерела**. Досліджуючи розвиток німецької літератури кінця XV — початку XVI століття, використовуємо такі ключові твори:

1. Нюрнберзька хроніка (1493) - вичерпний виклад всесвітньої історії, включаючи історію німецької літератури до кінця 15 століття. Вона була написана Гартманом Шеделем і опублікована в Нюрнберзі.
2. Das Narrenschiff (1494) Себастьяна Бранта. Цей твір, також відомий як «Корабель дурнів», є сатиричною алегорією, яка критикує суспільство свого часу. Вона була широко читаною та мала вплив на німецьку літературу.
3. "Німеччина" (1501) Конрада Цельтіса - ця праця є історією німецького народу та його мови. Вона була написана латиною, але мала значний вплив на розвиток німецького націоналізму та літератури.
4. "Epistolae Obscurorum Virorum" (1515-1517) Ульріха фон Гуттена - видатна збірка сатиричних листів, створених гуманістами, які критикують корупцію та лицемірство духовенства та дворянства. Вона була широко читана і вплинула на розвиток німецької літератури.
5. "Застільні бесіди" (1530-1535) Мартіна Лютера - цей твір є збіркою розмов і анекдотів, записаних учнями Лютера. Він дає зрозуміти особисті переконання Лютера та його вплив на німецьку літературу та культуру.
6. "Аугсбурзьке віросповідання" (1530) Філіпа Меланхтона. Цей твір є віросповідною книгою, що окреслює конфесійну специфіку Євангелічно-Лютеранської церкви. Вона мала значний вплив на німецьку літературу та культуру доби Реформації та конфесіоналізації.
7. Ein kurtzweilig Lesen von Dil Ulenspiegel (1515) Йоганна Фішхарта - цей твір є переказом казок Тілля Ойленшпігеля, які були популярні в середньовічній Німеччині. Вона написана ранньою верхньонімецькою мовою і вважається значним твором у розвитку німецької літератури.
8. «Фауст» (1587) Йоганна Шпісса та «Доктор Фаустус» (1604) Крістофера Марло — твори є переказами легенди про Фауста, яка мала значний вплив на німецьку літературу та культуру.
9. «Книга годин» (1511-1522) Гейлера фон Кайзерберга — ця робота є збіркою проповідей, які широко читалися в Німеччині. Вона мало значний вплив на розвиток німецької літератури та релігійної культури.

10. Страсбурзький рукопис (1524) – цей рукопис містить найраніший відомий приклад повного збірника німецьких гімнів. Воно мало значний вплив на розвиток німецької релігійної культури та літератури.

11. «De Verbo Mirifico» (1494) та «Augenspiegel» (1511) Йоганна Рейхліна - був німецьким гуманістом, ученим і юристом, який писав латинською та німецькою мовами.

Розкриваючи особливості **історіографії** проблеми, варто приділити увагу літературознавчим дослідженням, що містять аналіз тем, мотивів і стилів, присутніх у літературі того часу, а також філологічним працям, що показують, як змінювалася сама німецька мова, і як це вплинуло на створення та рецепцію літературних творів. Крім того, варто відзначити історичні праці, де проаналізовано політичні, соціальні, релігійні зміни, що вплинули на німецьку літературу.

У сучасній вітчизняній історіографії Ю. О. Голубкін у ряді статей звертався до подій початкового етапу Реформації у Німеччині, розглядаючи їх через призму діяльності Мартіна Лютера. Зокрема, в аспекті нашого дослідження заслуговує на увагу звернення Ю. О. Голубкіна до лютерівських "Застільних бесід", його внесок у створення німецьких духовних пісень Євангелічної церкви¹. Значущим для розуміння історичної ситуації в німецькому суспільстві конфесійної доби є також історико-біографічний нарис, вміщений у збірці перекладів лютерівських творів. У цій роботі Ю. О. Голубкін, зокрема, характеризував творчість гуманістів як ідейних попередників Реформації².

Відомий сучасний історик В. О. Дятлов у своїх працях розкриває специфіку духовної атмосфери Реформації, що змінила ставлення людини до світу та до самої себе. Великою мірою такі зміни були зумовлені активізацією комунікаційних процесів у суспільстві раннього Нового часу, що визначили

¹ Голубкін Ю. О. «Вчити, радувати і приводити в рух серця» («Застільні бесіди» Мартіна Лютера) // Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. 2007. № 762: Історія. Вип. 39. С. 101–110; Голубкін Ю. О. Внесок Мартіна Лютера в створення німецьких духовних пісень // Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. 2010. № 908: Історія. Вип. 42. С. 272–280.

² Голубкін Ю. О. З любові до істини // Лютер М. Час мовчання минув. Х.: Око, 1994. С. 328–329.

успіхи Реформації у боротьбі з її противниками. Характеризуючи події Реформації середини 20-х рр. XVI ст., учений звертає увагу на поширення в різних колах суспільства і серед поміркованих реформаторів ідеї встановлення і наведення порядку, приборкання масового руху. Важливу роль у цьому відіграла саме література доби Реформації ("летючі листки", памфлети та ін.)³.

П. М. Котляров приділяє основну увагу творчості сподвижника Лютера – Філіпа Меланхтона як мислителя, який у роки релігійних перетворень постав як гуманістом, так і реформатором, намагаючись синтезувати релігію, античну мудрість і новітні досягнення. Таке поєднання, на думку Меланхтона, було важливим засобом реформування освіти і церкви⁴.

Теоретико-методологічна основа роботи пов'язана з використанням загальних та спеціально-наукових методів. Спираючись на принципи історизму й об'єктивності, дослідження допомагає зрозуміти, як літературна творчість впливала на мовний розвиток. Окрім лінгвістичного аналізу, дослідження також визначає, як політичні, соціальні та релігійні зміни вплинули на літературну продукцію в цей час. Загальнонауковий метод аналізу допомагає здійснити огляд основних здобутків німецької літератури протягом поворотного періоду європейської історії. Дослідження також передбачає характеристику впливу інших літературних традицій і рухів, таких як Відродження та італійська літературна традиція, на розвиток німецької літератури. Для цього нами використовується спеціально-науковий історико-порівняльний метод. Іншим важливим аспектом літературного аналізу буде вивчення того, як літературні твори були сприйняті та інтерпретовані аудиторією. Це включатиме вивчення оглядів, коментарів та інших творів, які відображають сприйняття німецької літератури широкою аудиторією. Крім того, нами використано історико-генетичний метод, щоб виявити закономірності становлення німецької національної ідентичності, відобразити поширення змін ставлення суспільства до релігії та політики. Використання

³ Дятлов В. О. Реформи і Реформація в Німеччині (XV–XVI століття). Чернівці, 2010.

⁴ Котляров П. М. Гуманіст і реформатор: освітні, релігійні та соціально-політичні практики Філіпа Меланхтона. Київ – Вінниця, 2017.

різних методів допомагає відтворити складність і суперечливість розвитку німецької літератури в ключовий період європейської історії.

Наукова новизна роботи зумовлена:

- комплексним визначенням місця німецької літератури як складової частини розвитку суспільства пізнього Середньовіччя та раннього Нового часу у зв'язку з політичними, релігійними, соціальними чинниками;
- аналізом гуманістичної літератури як ключового компонента соціокультурних перетворень в Німеччині на межі XV–XVI ст.;
- розглядом творчості реформаторів як важливого складника оновлення німецької мови та літератури.

Структура роботи охоплює вступ, три розділи, висновки, список джерел та літератури. У розділі 1 дано історичний огляд епохи, культурних, політичних та релігійних сил, які діяли в цей період. У розділі 2 розглядаються основні літературні діячі гуманізму, зокрема Себастьян Брант, Йоганн Рейхлін, Ульріх фон Гуттен і його однодумці, а також їхній внесок у розвиток німецької прози і поезії. Проаналізує теми й мотиви, присутні в їх творах, а також їх стилістичні та мовні особливості. Нарешті, у розділі 3 розглянуто шляхи, якими політичні, соціальні та релігійні зміни епохи Реформації вплинули на літературну продукцію в цей час. Він досліджуватиме вплив ідей Реформації і лютеранської конфесіоналізації на німецьку літературу, а також зміну ставлення до мови та писемності.

РОЗДІЛ 1.

Культурно-історична ситуація у Німеччині на рубежі XV-XVI ст.

1.1. Основні тенденції суспільно-політичного розвитку

На рубежі XV-XVI ст. німецькі землі перебували у складі найбільшого в тогочасній Європі наднаціонального державного утворення – Священної Римської імперії. Саме Німеччина була політичним ядром цього союзу. Її провідна роль знайшла вияв, зокрема, у запровадженні в 1495 р. нового офіційного найменування – «Священна Римська імперія німецької нації», як її стали іменувати в актах рейхстагів⁵. Крім власне Німеччини, імперія включала Австрію, Нідерланди, Чехію, Люксембург, Бургундію; формально їй також належали Швейцарія та області в Італії, але фактично ці території жили самостійним життям. У ранній Новий час Священна Римська імперія являла собою окрему власну систему держав, що робила залежною від себе форму й образ європейської системиб.

На початку XVI ст. станово-представницькі органи ще являли противагу суверенітету князів та імператора, проте загальноімперські та місцеві органи управління вже не так доповнювали один одного, як конкурували. Загальноімперська централізація майже не просувалася, натомість князівська централізація посилювалася, закріплюючи тим самим політичну роздробленість.

Релігійний елемент відігравав суперечливу роль в адміністративно-територіальному устрої і суспільно-політичному житті Священної Римської імперії. З одного боку, конфесійна єдність і єдність церковної організації в певні періоди сприяли досягненню «світської» політичної єдності. З другого боку, концепція імперії як центру християнського світу на той час поставала однією з головних перешкод для її внутрішнього зміцнення: для підтримки

⁵ Дятлов В. О. Реформи і Реформація в Німеччині (XV–XVI століття). Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет ім. Т. Г. Шевченка, 2010. С. 119.

⁶ Ивонин Ю. Е. Универсализм и территориализм. Старая империя и территориальные государства Германии в раннее Новое время. 1495–1806. Т. 1. М.: РКонсульт, 2004. С. 34–36.

покори (хоча б демонстративної) Італії та інших ненімецьких земель імператор регулярно потребував підтримки територіальних князів, в обмін на яку останні отримували все більші привілеї. Відповідно, на межі Середньовіччя та раннього Нового часу роздробленість німецьких земель була провідною рисою суспільно-політичного становища⁷.

Німеччина того часу складалася з величезної кількості світських і церковних феодальних володінь. На початку XVI ст. в ній налічувалося 7 курфюршеств, правителі яких мали право обирати імператора; близько 70 інших світських і церковних князівств; близько 70 абатств – найбільших монастирів, що мали великі землі у своїй власності; понад 100 графств; понад 60 імперських міст, що підпорядковувалися безпосередньо імператору, мали автономію та самоврядування.

Загалом на той час у Німеччині існувало приблизно 3 тис. міст. Найбільші з них – вільні міста Нюрнберг, Аугсбург, Кельн – налічували приблизно по 40 тис. мешканців кожне; по 20 – 25 тис. налічували Гамбург, Страсбург, Любек. Чисельність населення багатьох міст становила від однієї до декількох тисяч жителів. Вибори міського органу управління – магістрату та його голови – бургомистра проводилися щорічно.

З 1438 р. імператорська корона фактично закріпилася за будинком Габсбургів. На межі Середньовіччя і Нового часу імператору стало вже не обов'язковим звертатися для коронування до папи римського. Першим від такого коронування відмовився Максиміліан I Габсбург (він правив у 1493–1519 рр.).

Головним загальноімперським органом управління був рейхстаг (Reich – держава; tagen – засідати), що складався із трьох курій. Вищу курію склали курфюрсти (досл. "князь-виборець"); з XIII ст. обрання імператора проводилося саме ними, що юридично закріплено "Золотою буллою" Карла IV у 1356 р.

⁷ Каріков С.А. Лютеранська конфесіоналізація в Саксонії в 1525–1580 рр.: монографія. Х., 2018. С. 37.

Другу курію становила решта знати: світська і духовна. Третю курію склали імперські міста. Лицарі до рейхстагу не входили.

Регіональні станово-представницькі органи у кожному князівстві називалися ландтагами (німецьке Land – земля, країна та tagen – засідати). До ландтагу, окрім знаті та підпорядкованих князю міст, іноді могли входити представники окремих великих селянських громад. Однак такий склад не передбачався у духовних князівствах, що належали єпископам. У більшості таких володінь у ландтагах могли засідати лише священнослужителі. Князь посідав двоїсте становище: стосовно рейхстагу він був чиновником, стосовно ландтагу – монархом. І на рейхстазі, і на ландтазі кожен стан приймав рішення окремо, потім вони зіставлялися та узгоджувалися.

Внаслідок зростання тиску феодалів на селян зростає і опір останніх. У 1480-х рр. в Ельзасі виникло таємне селянське суспільство «Черевик» з метою організації повстання. На чолі змовників стояв селянин Йос Фріц. Вимоги змовників здебільшого стосувалися зменшення експлуатації та свавілля з боку місцевої влади: скасувати місцеву владу на користь імперської влади, розділити надлишкове майно церков та монастирів, не платити оброку та десятини, відновити свободу користування общинними угіддями. У цьому селяни обґрунтовували свої претензії як традиціями, а й «божественним правом» і «божественною справедливістю». Проте у 1502 р. центр товариства було розкрито владою. Декілька змовників стратили. Йосу Фріцу вдалося втекти.

Центр нового селянського союзу виник у 1513 р. у Брейсгау (південний захід Німеччини). Йос Фріц тепер висунув помірну програму, бажаючи залучити більше прихильників, не відлякуючи їх радикалізмом вимог, і надати більшого розмаху руху. Тепер повинності вимагалося не скасовувати, а зводити до мінімуму і виплачувати їх тільки тим, хто здавна мав на це право, а не ввів їх за своєю сваволею останніми роками. Вигравши у кількості, Йос Фріц програв у конспірації – воно було знову розкрито владою. Донощиком став ремісник, якому Йос Фріц замовив пошити прапор для спільників. Лідерів змови було страчено, але Йосу Фріцу знову вдалося втекти.

Влітку 1514 р. у герцогстві Вюртемберг (Південно-Західна Німеччина, місто Штутгарт) спалахнув бунт, підготовлений іншим таємним товариством, названим «Бідний Конрад». Його ватажок Бастіан Гугель виступав проти захоплення дворянами общинних угідь та судового свавілля місцевого герцога. Селяни розраховували допоможе міського плебсу. У деяких містах повстанці захопили владу. Герцог Вюртемберзький був змушений скликати ландтаг, у результаті якого було укладено так званий Тюбінгенський договір — компроміс між герцогом і верхівкою бюргерства. Договір передбачав деяке обмеження влади герцога, натомість міста брали виплату майже мільйонного герцогського боргу; селянські депутати, яким було обіцяно розгляд їх скарг, були допущені на ландтаг. Але зрада бюргерства полегшила придушення повстання.

У 1517 р. Йос Фріц знову з'явився на південно-західних землях у селах Верхнього Рейну, де виник новий союз «Черевика». До селян приєднався міський плебс Фрайбурга. При організації цього таємного товариства було змінено тактику: замість широкого вербування на обмеженій території перейшли до суворого відбору змовників, але в багатьох місцевостях. Пропаганда велася у всій Південно-Західній Німеччині. Лідерами ставали переважно збіднілі ремісники. Передбачалося розпочати повстання із захоплення міст Хагенау та Вейсенбург. Програма була ще помірнішою, ніж раніше і висловлювала найбільш загальні вимоги, оскільки у русі брали участь різні землі, з несхожими друг на друга умовами. Плани знову провалилися — влада розкрила змову. Йос Фріц втік, його подальша доля невідома. Таємні товариства підготували найбільш бідні верстви населення до спільних дій і стали причиною майбутньої народної Реформації і Великої селянської війни. Радикалізація селянського середовища знайшла відображення і в німецькій народній літературі.

1.2. Північне Відродження, його специфіка в Німеччині.

Нюрнберзький гуманізм

Новим соціокультурним явищем, що підготувало розквіт німецької літератури Гуманізм ставив за мету розуміння людини у всьому її різноманітті, стверджував культ людини, її особистості, розуму. Як нова ідеологія, гуманізм протистояв середньовічній теології, яке підкреслювало гріховність людської сутності, приреченість на страждання. Зберігаючи найважливіші ознаки гуманізму як європейського явища, гуманістична думка у Німеччині пройшла специфічний шлях розвитку.

Гене́за німецького гуманізму визначалася насамперед італійською ренесансною культурою (поширення гуманістичної літератури з Італії, здобуття німцями освіти в Італії, видання античних текстів, викладання в новому гуманістичному дусі). Зокрема, велику роль відіграли філософські ідеї Н. Кузанського, який здобув університетську освіту в Італії; пропаганда нової освіченості італійським гуманістом Е.С. Пікколоміні, який тривалий час був наближений до двору імператора Фрідріха III.

Зростаючий інтерес теологів і вчених до грецької та давньоєврейської мов пояснювався бажанням прочитати тексти Старого та Нового Завітів мовою оригіналу. Вивчення оригінальних грецьких та єврейських текстів стало в XV ст. заняттям широкого кола освічених людей та частиною університетської програми навчання. Давньоєврейська та грецька християнська література вказували на залежність латинських текстів та ранньої писемної католицької культури від східних зразків. Історико-філологічне дослідження біблійних текстів сприяло з того що гуманістична традиція базувалася на міцних наукових засадах.

У Німеччині XV ст., як і в Італії попереднього століття, різні внутрішні імпульси готували ґрунт для сприйняття та розвитку гуманістичної думки. Гуманістичним ідеалам відповідали нові риси менталітету німців, насамперед усвідомлення зростання ролі особистості людини, відрив від станово-корпоративних пут, ділова та творча активність. У німецьких містах сформувався значний шар інтелектуалів, який мав активну громадянську

свідомість і поставав тим середовищем, куди проникали й отримували подальший розвиток гуманістичні погляди.

Гуманізм у Німеччині, хоч ідейно і протистояв схоластиці, проте повністю не відкидав середньовічну традицію (неоплатонічна література), підживлювався народною культурою («шванки», поезія мейстерзінгерів). Потужним був вплив «нової освіченості», зокрема, знання класичних мов, творів античних та ренесансних письменників, поетів та філософів. Допитлива студентська молодь, вбираючи ренесансні ідеї, входила до гуманістичних гуртків, а згодом, здобувши ступінь і доступ до викладання, сама несла до студентських мас гуманістичні цінності. Прикладом є лекції про античну культуру, які читалися мандрівними німецькими поетами-гуманістами Лудером і Карохом. Важливе значення мало запровадження гуманістичних ідей, нових дисциплін, вивчення класичних мов університетську освіту. Тим самим гуманісти-викладачі підривали позиції схоластики у вищій школі, йшло зближення університетського знання з життєвими практиками. У майбутньому цей конфлікт нового зі старим у німецьких університетах яскраво відобразять, зокрема, "Листи темних людей".

Своїми успіхами німецький гуманізм великою мірою завдячував розвитку друкарства. Типографії Аугсбурга, Нюрнберга, Базеля публікували величезними за тодішніми мірками тиражами книги та памфлети гуманістів, задовольняючи потреби інтелектуальної еліти у гуманістичній літературі. Багато національно-патріотичних ідей гуманістів відповідали запитам політичної еліти, насамперед княжої влади, дворянства, патриціату, служили обґрунтуванням суверенних прав, боротьби з папством. Становленню гуманістичного руху сприяли і такі чинники, як бурхливий розквіт міст, формування підприємництва, яке було одним із головних замовників гуманістичних творів, а також криза теології, що наростає.

Загалом, гуманістичний рух у Німеччині мав яскраво виражені особливості, які визначалися місцевими умовами та ідейними традиціями. Така специфіка знаходила вияв, зокрема, в інтересі гуманістів до тих проблем, які

хвилювали широкі кола німецької громадськості: етико-релігійні питання, історія та національний розвиток німців, політичний устрій Німеччини та роль папського Риму у приниженні німців, криза католицької церкви. На відміну від італійського, за своїм походженням переважно дохристиянського (античного), німецький гуманізм, хоч і був багато в чому критично налаштований до офіційної Католицької церкви, водночас в ідейному відношенні залишався християнським. Біблійні заповіді та християнська мораль розглядалися як основи гуманістичного виховання.

Ще однією особливістю гуманізму в Німеччині став його зв'язок із друкарством, що дозволяло швидко поширювати гуманістам свої ідеї. Характерними рисами німецького гуманізму були також сатира, іронія, критика всього суспільства без будь-якої соціальної переваги, вплив народної культури. Особливу увагу гуманісти в Німеччині приділили мовам, причому не лише класичним, а й національним. Частина творів писалася німецькою мовою, щоб залучити до гуманістичної літератури та її ідей не лише освічену частину суспільства, а й простих німців.

Німецькі гуманісти, які звернулися до пошуку історичного коріння, відіграли дуже важливу роль в обґрунтуванні національної ідеї, у створенні міфу про німецьку єдність і тим самим у формуванні німецької нації.

За всієї своєї елітарності гуманізм у Німеччині відбив внутрішні, кон'юнктурні для перехідної епохи духовні потреби німецького суспільства, передусім, зростаючі національно-патріотичні настрої та прагнення оновленню церкви. У творах Ульріха фон Гуттена неодноразово зустрічалися апеляції до німецької нації (щоправда, під «нацією» нерідко розумілося лише військово-політична та інтелектуальна еліта), якій відводилася головна роль боротьби з Римом і кліром. Особливу увагу німецькі гуманісти приділяли стародавнім німцям, історії імперії Карла Великого та Оттонів, боротьбі за інвеституру, походження та розвитку окремих німецьких областей та міст.

На основі «Німеччини» Тацита Е. Пікколоміні вперше зіставив давній опис розташування, побуту та вдачі давніх германців із сучасною йому

Німеччиною. Завдяки творчості гуманістів-істориків значно розширилося коло джерел із німецької давнини. Вони виділили німецьку історію з універсальної загальнохристиянської, надали їй національної самобутності, зберігши при цьому зв'язок зі світовим історичним контекстом. Дуже показовою у цьому відношенні є нездійснена спроба К. Цельтиса створити в рамках проекту "Germania illustrata" («Оспівана Німеччина» або «Опис Німеччини») історію народних звичаїв та культури різних областей Німеччини⁸. Аугсбурзький патрицій К. Пейтінгер опублікував римську карту доріг, «Історію готовий» Йордану та «Історію лангобардів» Павла Діакона. Окремо варто відзначити Йоганна Авентіна, котрий, вивчаючи минуле Баварії, систематично обстежував архіви. Його «Баварські хроніки», написані німецькою, живою та загальнодоступною мовою, стали першою великою і адресованою широкому колу читачів історичним твором епохи.

Оцінюючи загальне значення гуманізму у культурному житті і підготовці Реформації, слід зазначити, що критичним запалом своїх творів гуманісти створювали середовище для більш раціональної оцінки дій римських пап, Католицької церкви та окремих священнослужителів. Антипапська спрямованість гуманізму висловилася у Німеччині набагато різкіше, ніж у Італії. Німецькі гуманісти прагнули критикувати церкву та її постанови (Священне Передання) не лише з позиції здорового глузду, а й з погляду християнської моралі, викриваючи вади церковників. Гуманізм зробив внесок у підготовку Реформації розробкою раціоналістичних методів вивчення Святого Письма, прагненням дати нове вирішення докорінних соціально-етичних та політичних питань, висміюванням станових забобонів, пропагандою патріотичних ідей⁹.

Важливо й те, що протягом десятиліть критика церкви гуманістами була абсолютно відкритою, проте церква виявилася безсилою у боротьбі з ними.

8 Немілов А. Н. Альбрехт Дюрер і нюрнберзькі гуманісти // Конференція, присвячена 500-річчю від дня народження Альбрехта Дюрера. Л., 1971. С. 3-4.

9 Немілов А. Н. Альбрехт Дюрер і нюрнберзькі гуманісти // Конференція, присвячена 500-річчю від дня народження Альбрехта Дюрера. Л., 1971. С. 3-4.

Хоча до сприйняття гуманістичних ідей була готова лише невелика частина німців, як правило, добре освічена, гуманісти зуміли посилити в суспільній свідомості незадоволеність церквою, показати її відступництво від виконання своєї духовної місії, розширити поле викривальної критики духовенства.

З початком Реформації виявилися риси подібності та відмінності між двома соціокультурними явищами. І реформатори, і гуманісти підкреслювали важливе значення виховання та освіти. Частково збігалися їхні політичні інтереси. Як і реформатори, гуманісти підштовхували світську еліту до активної протидії Риму. Низка видатних діячів гуманізму, зокрема Гуттен, своїми творами сприяли поширенню реформаційних ідей у Німеччині. Крім критики папства та церкви, у своїх «Діалогах» Гуттен виразно висловлювався за ліквідацію церковно-монастирської власності, скасування безшлюбності духовенства. Саме він вперше опублікував роботу Лоренцо Валли про підробленість «Костянтинського дару» як опори теократичних домагань папства.

Водночас багато гуманістів не прийняли Реформації. У 1520-х рр. вже виявила себе розбіжність поглядів більшості діячів гуманізму та ідеологів Реформації. У лютерівській Реформації людина була позбавлена свободи вибору, можливості діяти розумно, вона переставала бути творцем, пасивно сприймаючи «милість Божу». Першість культу віри над культом розуму та освіти, обмеження думки біблійним простором, розкол, який внесла Реформація у світ людей, — все це вело до розриву гуманістичної традиції з реформаційною. Показовою є позиція авторитетного серед німецьких гуманістів Еразма Роттердамського, який вважав, що Реформація не принесла людині духовної свободи, скувала її ланцюгами нового лютеранського догматизму, що поряд з нетерпимістю католицької твердо постала нетерпимість протестантська (ці погляди пізніше знайшли вияв у його дискусії з Мартіном Лютером щодо питання свободи людської волі).

Більшість гуманістів були ревними католиками і не ставили під сумнів необхідність збереження католицької церковної організації. Діяльність Лютера,

що викликала поділ віруючих на католиків та протестантів, суперечила гуманістичним ідеалам, які пов'язувалися з християнськими цінностями та існуванням єдиної для всіх церковної організації (віра має не поділяти, а об'єднувати). Різним було й громадське значення двох рухів. Якщо гуманісти зверталися до культурної еліти німецького суспільства, то реформатори, котрі ставили і вирішували найважливіші питання релігії, — до всіх німців.

Розділ 2. Розвиток гуманістичної літератури в Німеччині

2.1. Себастьян Брант і витоки німецької гуманістичної літератури

Гуманізм характеризувався відновленням інтересу до класичної грецької та римської літератури, філософії та мистецтва, а також відмовою від вузької схоластики Середньовіччя, виник в Італії в епоху Відродження, і наголошував на вивченні класичної літератури, філософії та людських цінностей. Цей рух був викликаний вченими, які подорожували до Італії та стикалися з ідеями та літературою італійського Відродження. Вчені повернули з собою до Німеччини новий спосіб мислення про літературу, освіту та стан людини.

Значну роль у розвитку гуманістичної літератури відіграв друкарський верстат - дозволивши виготовити та розповсюдити ці твори у великих тиражах, що сприяло поширенню гуманістичних ідей та літератури по всій Німеччині та за її межами, масштабний друк також сприяв становленню нового класу письменників і видавців, які відіграли значну роль у розвитку та популяризації гуманістичної літератури.

Одним із найвидатніших творів німецької гуманістичної літератури була «Пісня про Нібелунгів» - епічна поема, яка розповідає легендарну історію про кохання, помсту та зраду, дія якої відбувається в період середньовіччя. Поема була написана в XIII столітті і була заново відкрита вченими-гуманістами в XVI столітті, Вони розглядали її як засіб сприяння вивченню німецької мови та літератури та виховання почуття національної гордості та ідентичності.

Німецькі гуманісти епохи Відродження відіграли значну роль у тогочасних освітніх реформах. Вони вважали, що освіта повинна більше зосереджуватися на розвитку особистості та вихованні навичок критичного мислення. Це призвело до заснування нових шкіл і розробки нових навчальних програм, які акцентували увагу на вивченні класики.

Одним із найважливіших педагогів-гуманістів був Йоганн Штурм, який у 1538 році заснував Страсбурзьку гімназію. Гімназія була зразковою школою, яка наголошувала на вивченні класики та гуманістичній освіті. Програма

навчання включала латинську, грецьку мови, математику, природознавство та історію. Студентів навчали критично мислити та заохочували розвивати свою особистість через вивчення літератури та філософії. Страсбурзька гімназія стала зразком для інших гуманістичних шкіл, які були засновані в Німеччині та Європі. Гуманісти вважали, що вивчення класиків є необхідним для розвитку навичок критичного мислення та виховання індивідуалізму, та може надихнути студентів на досягнення власних інтелектуальних і мистецьких досягнень. Вони вважали, що освіта має бути доступною для всіх, незалежно від їх походження чи статусу, а не лише для заможної еліти, освіта є фундаментальним правом усіх людей.

Окрім заснування нових шкіл, гуманісти відіграли значну роль і в розробці нових навчальних програм. На їхню думку, традиційна навчальна програма, яка зосереджена на теології та релігійній освіті, застаріла і не відповідає потребам часу. Гуманісти виступали за навчальну програму, яка акцентувала увагу на вивченні класики та гуманістичній освіті.

Витоки німецької гуманістичної літератури можна простежити до пізнього середньовіччя, коли рух Відродження почав набирати обертів у Європі. Гуманізм, який був культурним та інтелектуальним рухом, виник як відповідь на панівну схоластику того часу. Твори гуманістів були різноманітними й охоплювали такі теми, як теологія, історія, поезія та філософія. Гуманістична література в Німеччині також включала переклади давньогрецьких і римських текстів, які сприяли поширенню гуманістичних ідей і принципів по всій країні.

Схоластика була методом навчання, який наголошував на логіці та вивченні стародавніх текстів, але був критикований гуманістами як занадто вузький і непридатний для практичного застосування. Гуманісти вважали, що вивчення класичної літератури та філософії, а також зосередженість на індивідуальних досягненнях і розвитку особистої моральності є важливими для всебічної освіти. Гуманістичний рух у Німеччині досяг свого розквіту в XVI столітті, в період Реформації. Рух відіграв значну роль у формуванні

інтелектуального та культурного ландшафту Німеччини, вплинувши не лише на літературу, а й на мистецтво, музику та науку.

Одним із найперших і найвизначніших німецьких гуманістів був Йоганн Рейхлін, він був вченим і письменником, який вивчав іврит і грецьку мову, і зіграв важливу роль у розвитку християнського гебраїзму, який передбачав вивчення текстів на івриті як засіб розуміння Біблії. Праці Рейхліна, зокрема «De Arte Cabbalistica» (Про кабалістичне мистецтво) та «De Verbo Mirifico» (Про чудотворне слово), мали великий вплив на гуманістичну науку та допомогли встановити важливість вивчення стародавніх текстів у Німеччині.

Іншим видатним німецьким гуманістом був Конрад Цельтіс, який був поетом і вченим, навчався в кількох університетах по всій Європі, включаючи Краківський університет, де він заснував гуманістичне товариство під назвою Sodalitas Litterarum Vistulana (Товариство літераторів «Вісла»). Цельтіс також був прихильником вивчення класичної літератури та заснував Collegium Poetarum et Mathematicorum, товариство, присвячене вивченню математики, астрономії та поезії.

Інші видатні німецькі гуманісти включають Ульріха фон Гуттена, який був видатним письменником і прихильником німецького націоналізму, і Філіпа Меланхтона, який був теологом і вченим, який відіграв ключову роль у протестантській Реформації.

Проте насамперед варто проаналізувати творчість Себастьяна Бранта, який став ключовою фігурою в розвитку німецької гуманістичної літератури від пізнього Середньовіччя до раннього Нового часу. Брант жив в епоху великого інтелектуального бродіння, відзначеного піднесенням гуманістичного руху в Європі. Його творчість сприяла не тільки популяризації гуманізму в Німеччині, а й поширенню традицій народної літератури у художній творчості письменників цієї доби і наступних поколінь.

Рання діяльність Бранта була зосереджена на сфері права та політиці. Але пізніше він звернув увагу на літературу, написавши сатиричні твори, які критикували корупцію та моральний занепад свого часу. Його найвідоміший

твір «Das Narrenschiff» («Корабель дурнів») був опублікований у 1494 році і миттєво мав успіх.

«Корабель дурнів» був глибоко пов'язаний з ключовими ідеями гуманізму, включаючи класичне навчання. На Бранта глибоко вплинув цей рух, і він широко використовував класичні джерела у своїх творах. У «Кораблі дурнів» Брант використовував алегорію, щоб осміяти пороки й безглуздя свого часу, значною мірою спираючись на класичну традицію сатиричної літератури. Він також посилався на класичних філософів і письменників, таких як Арістотель, Цицерон і Ювенал, щоб підтримати свою критику сучасного суспільства і запропонувати його моральну реформу.

«Корабель дурнів» був гострою критикою морального занепаду та корупції свого часу. Своєю сатирою Брант прагнув викрити моральні вади своїх сучасників і спонукати читачів критично замислитися над власною поведінкою. Водночас твір містив критику церковної ієрархії католицизму свого часу, зокрема, корупцію та зловживання священнослужителів. Брант не був винятком, і його робота відображала сильну критику церкви та її практики. У своїй праці Брант висміював лицемірство духовенства, підкреслюючи цього жадібність, хтивість та інші моральні вади. Він також використовував свій твір, щоб поставити під сумнів релігійні догми та пропагувати більш індивідуалістичну, гуманістичну духовність.

Брант використав образ корабля для представлення світу та його мешканців, які зображені дурними та зіпсованими. Праця Бранта прагнула сприяти більш критичному та раціональному підходу до знань, вона була новаторською, оскільки була написана німецькою, а не латинською мовою, якою впродовж століть писали вчені та письменники. Це дозволило його творчості охопити ширшу аудиторію та сприяло подальшій популяризації гуманістичного руху в Німеччині.

«Корабель дурнів» став не лише літературним успіхом, а й культурним феноменом. Твір широко читали та коментували, він надихнув на численні

наслідування та адаптації. Його також проілюстрував відомий митець Альбрехт Дюрер, що сприяло ще більшій популярності книги.

Спадщина Бранта не обмежилася лише «Кораблем дурнів». Він також написав багато інших творів, включаючи політичні трактати, релігійні трактати та вірші на латинській мові. Зокрема, його «Oratio Christiana» (Християнська промова) продемонстрували його прихильність ідеалам гуманізму та реформи суспільства, його заклик до Церкви повернутися до моральних і духовних цінностей її засновників став передвісником протестантської Реформації. Його твори також вплинув на пізніших письменників у роки після публікації «Корабля дурнів», зокрема на Ульріха фон Гуттена, Томаса Мюнцера, а в новітню добу на Бертольда Брехта. Ці письменники продовжували традицію Бранта використовувати сатиру та гумор для критики пороків і безглуздя свого часу.

Вплив Бранта на німецьку літературу і культуру був далекосяжним і тривалим. Використання німецької мови допомогло утвердити її як законне середовище для літератури та науки, а його моральна та соціальна критика проклала шлях до Реформації та Просвітництва. Крім того, його наголос на важливості класичного навчання та інтелектуальної допитливості допоміг надихнути покоління німецьких учених і мислителів, які продовжуватимуть формувати курс європейської культури в наступні століття.

2.2. "Справа Рейхліна" і її вплив на німецьку літературу.

"Листи темних людей"

"Справа Рейхліна" стала значним ідейним, культурним і правовим конфліктом, що розгорнувся в Німеччині на початку XVI ст. У 1509 р. Рейхлін і хрещений єврей Йоганн Пфєфферкорн почали гостру дискусію після того, коли Пфєфферкорн запропонував спалити всі єврейські книги та змусити євреїв відвідувати християнські храми. На відміну від ряду офіційних представників церкви й окремих гуманістів, Рейхлін рішуче виступив проти цієї пропозиції та

розділив єврейські книги на категорії, щоб довести їхню корисність для християн.

Надалі Пфєфферкорн звинуватив Рейхліна в допомозі євреям у своїй праці «Handspiegel» (Ручне дзеркало), що призвело до літературного конфлікту між ними. Рейхлін випустив памфлет під назвою «Augenspiegel» (Дзеркало очей), щоб звинуватити Пфєфферкорна в аморальності та закликати до академічної солідарності проти нього. Кельнські домініканці приєдналися до конфлікту і вимагали від Рейхліна відкликати всі свої праці для євреїв і публічно відмовитися від Талмуду. Богословський факультет Кельнського університету також опублікував образливий латинський памфлет проти Рейхліна. У тому ж році Пфєфферкорн написав «Brandspiegel» (Гра вогню), пропонуючи виселити старих і молодих євреїв і виховувати єврейських дітей у християнській вірі. Рейхлін у відповідь опублікував брошуру під назвою «Defensio contra calumniatores colonienses» (Захист від наклепників колонії), щоб попросити захисту в імператора.

"Справа Рейхліна" привернула увагу вченої та освіченої Європи, зацікавилися навіть государі. Людовик XII звертався до паризьких богословів, рекомендувавши їм не йти на поступки захисникам Талмуду, тоді як Франциск I і Карл I стали на бік схоластів. Імператор Максиміліан підтримав Рейхліна, який знайшов покровителя в герцозі Вюртемберзькому. Зрештою справу передали до суду, і хоча Гохстратен спочатку взявся за неї, її передали єпископу Шпаєра за наказом папи Лева X, який виправдав Рейхліна. Проте кельнські богослови продовжували судити Рейхліна і засудили його «Дзеркало очей» до спалення. Обидві сторони звернулися до курії, а кельнські теологи погрожували звернутися до Вселенського собору, якщо програють. Суперечка була зрештою припинена, а остаточне рішення відкладено папою. До цієї справи в німецькому суспільстві панували антисемітські настрої, а євреїв у німецькій літературі того часу часто зображували в негативному світлі, а загальні стереотипи зображували їх як жадібних, неповноцінних брехливих і не заслуговують на довіру.

"Справа Рейхліна" відбулася в контексті наближення Реформації, яка була часом великого релігійного потрясіння в Німеччині. Конфлікт мав далекосяжні наслідки для тогочасного літературного дискурсу та критики, оскільки спровокував переоцінку ролі релігії в літературі та стосунків між письменниками та їх аудиторією. Під час Реформації було кинуте виклик авторитету католицької церкви та розколото християнство в Німеччині.

До певної міри зародки майбутніх потрясінь виявили себе у стані релігійної напруги та тривоги, які оточували "справу Рейхліна". Багато людей сприйняли цей конфлікт як напад на християнство, а в єврейській громаді – загрозу релігійному та соціальному порядку. Звинувачення Рейхліна в богохульстві було значущим, оскільки це було поширеним звинуваченням проти євреїв у той час. Євреїв часто звинувачували в богохульстві за їхню відмову прийняти Ісуса Христа як Месію та за прихильність Старому Завіту. Ці звинувачення часто використовувалися як привід для переслідувань і насильства проти єврейської громади. Водночас це також викликало почуття обурення та опору серед деяких єврейських письменників і мислителів. Вони почали використовувати своє письмо як засіб вираження своєї ідентичності та утвердження свого місця в німецькому суспільстві.

Таким чином, на появу єврейських авторів у німецькій літературі XVI століття вплинула саме "справа Рейхліна", але різними способами. З одного боку, це сприяло маргіналізації та переслідуванню єврейської громади, що могло відбити бажання єврейських письменників займатися літературною кар'єрою. З другого боку, це також послужило каталізатором для появи самобутньої єврейської літературної традиції в Німеччині. Єврейські автори почали писати на їдиш та івриті, мовами, які асоціювалися з єврейською культурою та ідентичністю. Вони писали про єврейську історію, релігію та традиції та використовували свої твори, щоб утвердити своє місце в німецькому суспільстві. Публікація «Augenspiegel» кинула виклик цим упередженням і стереотипам і проклала шлях до більш тонкого й шанобливого зображення євреїв у німецькій літературі. До цієї справи євреї були значною мірою

виключені зі світу літератури, і їхні погляди рідко були представлені в літературі Німеччини того часу. Єврейські письменники намагалися протистояти негативним шаблонам, зображуючи євреїв у позитивному світлі та підкреслюючи їхній внесок у німецьку культуру та суспільство. Наприклад, єврейський письменник Себастьян Мюнцер опублікував «Der Gantze Hebreische Schrift» (Повне Єврейське Писання) у 1534 році, у якому подано вичерпний посібник з мови та літератури на івриті. Робота Мюнцера допомогла протистояти негативним стереотипам щодо євреїв, представивши їх мову та літературу як цінні та варті вивчення. Цей випадок також спонукала до більш інклюзивного підходу до літературної критики, яка цінувала внесок єврейських письменників і визнавала важливість різноманітності в літературному каноні.

"Справа Рейхліна" також призвела до змін у літературному дискурсі того часу. Критики та письменники були змушені переоцінити свої упередження та припущення щодо єврейської культури та літератури, а також ставитися до єврейських текстів та ідей у більш нюансований та шанобливий спосіб. Ця зміна в літературному дискурсі проклала шлях до більш різноманітного та інклюзивного літературного канону, який включав твори єврейських авторів поряд із творами їхніх християнських колег.

Вплив "справи Рейхліна" на німецьку літературу XVI століття вийшов за межі її безпосереднього контексту та вплинув на подальший літературний розвиток Німеччини, надихнувши письменників змінити свою думку. Це можна побачити в творчості видатних німецьких авторів таких як Мартін Лютер, Філіп Меланхтон, Ганс Сакс. Ці письменники, які раніше дотримувалися антисемітських поглядів, у результаті цієї справи були змушені переглянути своє ставлення до євреїв та єврейської культури. Лютер, наприклад, тривалий час закликав до вигнання євреїв з Німеччини, але пізніше він визнав важливість єврейського внеску в теологію та Біблію.

"Справа Рейхліна" вплинула на розвиток німецької літератури й іншими способами. Це спонукало до більш вимогливого підходу до літературної критики, яка цінувала важливість різноманітності та інклюзивності в

літературному каноні. Такий підхід допоміг прокласти шлях для появи нових літературних течій у Німеччині, таких як періоди бароко та романтизму, які цінували індивідуальне вираження та емоційну насиченість. Крім того, цей випадок став нагадуванням про важливість свободи слова та академічної свободи в німецькому суспільстві, продемонструвавши силу інтелектуального дослідження, щоб кинути виклик домінуючим упередженням і стереотипам, і підкреслив необхідність відкритого та чесного діалогу між різними громадами.

Саме ці ідеї втілює уславлений анонімний памфлет німецького гуманізму «Листи темних людей» (*Epistolae Obscurorum Virorum*), що являє двотомну збірку сатиричних листів (1 том вийшов у 1515 р., 2 том надруковано у 1517 р.). Анонімна форма виступів гуманістів на той час була поширеним явищем, оскільки, згадуючи про інквізицію, виступати проти церкви з відкритим заборолом наважувалися небагато авторів¹⁰. Справжні автори листів і досі залишаються невизначеними. Традиційно вважається, що їх написала група гуманістів з Ерфуртського університету. Авторами більшості листів, імовірно, були Крот Рубеан і Ульріх фон Гуттен.

«Листи темних людей» були написані латинською мовою і мали на меті викрити розбещеність і лицемірство духовенства і папства. Цей твір мав значний вплив на німецьку літературу та суспільство XVI ст., оскільки сприяв розвитку критично-сатиричної літературної культури, вплинув на рух протестантської Реформації.

Сатира була задумана як свого роду аналогія "Листам знаменитих людей", раніше виданим Рейхліном. Різні обскуранти, як дійсно існуючі, так і вигадані, нібито пишуть магістрові Ортуїну Граціусу, кельнського богослова, який був головним центром сатири. Листи написані з точки зору анонімних неосвічених людей низького культурного рівня, незважаючи на їх претензії. Ці особи висловлюють своє захоплення Граціусом і підбадьорюють його в битві проти Йоганна Рейхліна. Незважаючи на те, що "автори" листів гучно хвалять Граціуса, Пфєфферкорна, Арнольда Тонгрьського, інквізитора Гохстраттена та

¹⁰ Культура Західної Європи в епоху Відродження. М., 1996. С. 112.

інших переслідувачів Рейхліна, реальний зміст твору малює негативну панораму занепаду моральності, надмірного пияцтва та дурості серед магістрів і докторів офіційної теології. Не випадково листи сповнені граматичних та орфографічних помилок і абсурдних ідей.

Серед обскурантів немає людей дійсно знаменитих, які прославилися на терені літературному або науковому. Це все люди дрібні, глухі, рядові (*obscuri viri* власне і означає: невідомі, рядові люди). Але епітет "темні" натякає також на їх невігластво. Це справжні обскуранти, що живлять люту ненависть до гуманізму.

Гуманісти добре знали своїх супротивників. Вони настільки вміло відтворили їх убогий душевний світ, що багато противників Рейхліна були введені в оману, прийнявши «Листи темних людей» за справжнє творіння антигуманістичного табору. Інші невдачливі обскуранти навіть раділи тому, що побачила світ книга, написана їх ідейними соратниками. Лише публікація 2-го тому остаточно розкрила їм очі.

Тим часом, «Листи темних людей» є тонкою сатирою, один з найяскравіших зразків європейської сатиричної літератури епохи Відродження. Узагальнені портрети обскурантів не тільки відворотні, але й правдиві. Автори дошкульно висміюють інтелектуальне та моральне убозтво схоластів. Тупо хизуючись своїми застарілими знаннями, вони жодного уявлення не мають про Гомера (II, 44), а «Метаморфози» Овідія по-старому пояснюють «чотирма способами, а саме: натуралістично, літературно, історично і спіритуалістично, чого всі світські поети не вміють» (I, 28). Гуманістів вони ненавидять і бояться. Схоластів лякає реформа університетської освіти, і вони роблять все, щоб перешкодити проникненню в університети передових ідей. Їх голови забиті безліччю церковних текстів, якими вони з будь-якого приводу, а то і без приводу пересипають свою дерев'яну, незграбну мову. Одностайно визнаючи творіння Рейхліна гідними знищення, одні обскуранти посилають їх на шибеницю, інші вважають, що оскільки ця книга "єретична, а все єретики заслуговують спалення на багатті", то її слід спалити (II, 30). І звичайно, немає

нічого дивного в тому, що у таких наставників стає все менше і менше учнів. Мисляча молодь вважає за краще відвідувати заняття вчених-гуманістів.

Вельми непривабливе й особисте життя обскурантів. Крикливі викривачі світської моралі гуманістів, вони приховують під чернечою рясомою різні пороки. Звичайні у цих лицемірів і гульні, і пиятики, і любовні пригоди. І все це вражає своєю вульгарністю, тупістю. При цьому магістри високо шанують папські декреталії, педантично дотримуються церковних обрядів і тому вважають себе зразковими християнами.

«Листи темних людей» являють веселу, макаронічну суміш німецької мови та найбільш вульгарної, «кухонної» латини. Обскуранти позбавлені смаку рішуче у всьому: і коли складають жалюгідні вірші, і коли кострубато викладають свої мізерні думки, і коли, бажаючи уславитися як люди витонченими і дотепними, передумовують листам розлогі звернення, на кшталт наступних: «Микола Люмінтор шле стільки поклонів магістрові Ортуїну грацію, скільки в продовження року народиться бліх і комарів»¹¹.

Від листа до листа зростає натовп темних людей. У чомусь вони, звичайно, різні, але в своєму духовному убозстві схожі один на іншого. Вони ніби створені для того, щоб над ними посміялися розумні сатирики. Але сатира вражала не тільки схоластів. Часом вона сильно вдаряла по церкві і чернецтву як її головній опорі. Особливо це помітно в 2 томі "Листів...", що був виданий в рік Реформації. Ченці тут характеризуються як жадібні і сластолюбні дармоїди, що приносять велику шкоду німецькому народу. У листі 63 2 тому магістр Йоганн Швейнфуртський говорить учневі гуманіста Вімпфелінга: "Ваш учитель Вімпфелінг дуже помиляється, коли він пише проти ченців, так як ченці знамениті своєю вченістю, святістю і приносять багато користі. У церкві немає тепер інших стовпів, крім ченців», на що його співрозмовник завзято відповідає: «Я роблю відмінність між ченцями, так як їх можна поділити на три розряди: по-перше, святі і приносять користь, але вони тепер уже на небі; по —

¹¹ Брант С. Корабель дурнів. Еразм Роттердамський. Похвала Глупоті. Гнойовик женеться за орлом. Розмови за простою. Листи темних людей. Гуттен У. фон. Діалоги. М., 1971.

друге, не приносять ні шкоди, ні користі - їх зображення в церквах; а по-третє, ті, які тепер досі живі, - вони дуже шкідливі, і, звичайно, вони не святі, так як вони більш горді, ніж будь-який мирянин, і до того ж великі мисливці до грошей і красивих жінок»¹².

За формою «Листи темних людей» являли дошкульну пародію на кухонну латину, використовувану схоластами того часу. Мета гуманістів полягала в тому, щоб викрити невігластво та зарозумілість схоластів, яке використовувало свої знання латини для панування над масами та їх експлуатації. У листах також містилася критика католицької церкви, яку гуманісти (зокрема, Гуттен) вважали корумпованою та лицемірною.

«Листи темних людей» мали значний вплив на німецьку літературу та суспільство XVI століття. Твір сприяв розвитку критично-сатиричної літературної культури, яка кинула виклик авторитету католицької церкви та інших інституцій. «Листи темних людей» стали символом інтелектуальної та культурної революції того часу. Твір вплинув на багатьох німецьких письменників, у тому числі на Ганса Сакса, видатного поета і драматурга XVI століття. Сакс був натхненний використанням у творі сатири та пародій, і він сам написав багато сатиричних п'єс і віршів.

Твір мав і політичний вплив. «Листи темних людей» розглядалися як заклик до дії, який заохочував людей кинути виклик авторитету католицької церкви. Ця робота допомогла мобілізувати громадську думку проти церкви і сприяла подальшому успіху Реформації в Німеччині. Спроба Ортуїна Граціуса применшити успіх «Листів темних людей» відповіддю під назвою "Скарги темних людей" виявилася марною, оскільки цей твір успіху не мав.

Незважаючи на свою значимість і вплив, «Листи темних людей» також зіткнулися зі значною критикою та опозицією. Робота була засуджена католицькою церквою, яка розцінила це як наступ на її авторитет і спробу підірвати її легітимність. Деякі вчені-гуманісти також критикували твір, вважаючи його надто вульгарним і нецивілізованим.

¹² Пурішев Б. І. Нариси німецької літератури. М., 1955. С. 107.

Тим не менш, «Листи темних людей» продовжували бути широко читаними та впливовими в Німеччині в XVI столітті та за її межами. Цей твір надихнув цілий жанр сатиричної літератури, яка використовувалася для критики недоліків установ і впливових осіб. Праця також сприяла розвитку німецької мови, оскільки була написана народною мовою, яка була більш доступною для широких мас, ніж латинська мова вчених еліт.

2.3. Творчість Ульріха фон Гуттена і її місце в німецькій літературі

Ульріх фон Гуттен був видатним німецьким поетом, діячем німецького Відродження, відомим своїми літературними творами, пристрастю до гуманізму та захистом протестантської Реформації. Він визнав необхідність об'єднання опозиційних сил у рішучій боротьбі проти Риму для досягнення незалежності та культурного розвитку Німеччини. Його вважають однією з найважливіших постатей німецького Відродження, його твори значно вплинули на розвиток німецької літератури.

Гуттен був войовничим автором, чиї літературні твори склалися з різних форм, таких як епіграми, промови, послання, сатиричні діалоги та вірші. Він був високообдарований у сатирі, риториці та політичній публіцистиці та був найбільш світським серед німецьких гуманістів. Гуттен цікавився насамперед політикою та культурою, захищав свободу слова від нападок мракобісів, прославляв силу розуму й волі людини, доводив, що тільки ініціативним і активним Бог допомагає. Він розглядав схоластичну теологію як псевдонауку і відкидав її. Пишаючись своїм рицарським походженням, він також поділяв гуманістичні ідеї про роль особистих заслуг у досягненні справжнього благородства. Як письменник, Гуттен був відомий своєю дотепністю та вмінням поєднувати гнівні викриття з утвердженням гуманістичних ідеалів.

Своїми листами і промовами Гуттен закликав Німеччину до об'єднання і викривав свавілля князів. Він засуджував внутрішні конфлікти, княже злодійство, руйнування, спричинені рухом військ. Для Гуттена князі були вовками, які охороняли овець, позбавлені патріотичних почуттів і виявляли

шляхетну зарозумілість, яку він висміював. У дусі гуманістичних ідей Гуттен вважав, що цінність людини має ґрунтуватися на її вчинках, а не на званнях, і він зневажав титули та академічні відзнаки.

Перший літературний твір Гуттена, «Немо» (Ніхто), був виданий в 1509 році. У цьому вірші він передав свою думку про те, що лише людина без офіційної посади, без титулу або «ніхто» є справжнім володарем вищої освіти та гуманістичної моральності. Він приписує цьому герою набір якостей, які він вважає ідеальними, наприклад, керуватися чистим характером, віддавати перевагу суспільному благу над власними інтересами, демонструвати скромність і світськість. Саме «ніхто» об'єднує всіх німців, звільнить свої міста від влади клерикалів, наважившись засудити розкіш і неробство духовенства та мужньо засудивши папу.

Пізніше була опублікована серія памфлетів, що засуджували Рим, серед яких найбільш значущим був діалог «Вадиск або Римська трійця». Ця праця є не просто памфлетом, а всеосяжною декларацією проти Риму, яку можна порівняти за значенням із посланням Лютера "До християнського дворянства...". У діалозі Гуттена відбувається розмова Ерігольда зі своїм другом Вадиском, який щойно повернувся з Риму і розповів про свої спостереження за римським життям. За словами Вадиска, Рим понад усе цінує три речі: папську владу, реліквії та індульгенції. Кожен, хто побував у Римі, повертається з притупленою совістю, ослабленим шлунком і порожнім гаманцем. Рим не схвалює три речі: реформу папства, Вселенський собор і зростання обізнаності серед німців. Три речі заважають німецькому просвітництву: дурість правителів, занепад науки та людські забобони. Список римських вад великий і охоплює кілька сторінок. Вислухавши розповідь Вадиска, Ерігольд обурено заявляє, що Рим є джерелом усього забруднення, втіленням усіх пороків і вигрібною ямою. Він вважає, що всі чесні німці повинні боротися проти римської тиранії разом¹³.

¹³ Брант С. Корабель дурнів. Еразм Роттердамський. Похвала Глупоті. Гнойовик женеться за орлом. Розмови за просто. Листи темних людей. Гуттен У. фон. Діалоги. М., 1971.

До відомих творів Ульріха фон Гуттена, крім участі в написанні «Листів темних людей», входять і такі сатиричні твори, як «Діалоги» (1520) і «Нові діалоги» (1521), сповнені викривального пафосу і написані в стилі Лукіана. З тексту їх випливає, що автор засуджував бездіяльність і покірливе ставлення німців до Риму та католицької церкви. Гуттен вважав, що викриттям пороків папського Риму слід спонукати німців до невдоволення та пробудження необхідності рішучої боротьби з Римом.

Закономірно, що Ульріх фон Гуттен став учасником інтелектуального та культурного руху Реформації. Він був другом Мартіна Лютера, лідера Реформації в Німеччині, і прихильно ставився до його справи. Гуттен також критикував корупцію та лицемірство, які він бачив у католицькій церкві, і використовував свої твори, щоб викрити ці проблеми.

Гуттен відіграв значну роль у розвитку реформаторських настроїв у Німеччині, атакуючи церковні установи, церковну ієрархію та експлуатацію Німеччини папством. Він був першим, хто опублікував працю Лоренцо Валли, яка викривала підробку "дару імператора Костянтина", що є ключовим елементом світських претензій папства. На основі Тацита Гуттен створив ідеалізований образ давньогерманського воїна Армінія, який боровся за свободу батьківщини від Риму. Хоча його діалог з Армінієм був опублікований посмертно, тему звільнення Німеччини від римського панування Гуттен утверджував і в інших своїх діалогах, промовах, посланнях, віршах, що зробило його найпопулярнішим автором у Німеччині до Реформації¹⁴.

Гуттен поділяв погляди реформаторів на церковні справи, але він виявив стриманість щодо першої промови Мартіна Лютера проти індульгенцій, оцінюючи її, як чергову розбіжність серед ченців, яка цікавить лише гуманістів. Він навіть писав, що церковникам треба «їсти один одного» і «хай загинуть усі, хто заважає народженню освіти». Однак незабаром він усвідомив національну та політичну важливість творів і дій Лютера і приєднався до руху Реформації. Пізніше він почав більше цікавитися ширшим розвитком реформаційного руху,

¹⁴ Культура Західної Європи в епоху Відродження. М., 1996. С. 112.

зосереджуючись на національно-політичних цілях, а не на релігійних. Щоб залучити широку частину німецького суспільства, Гуттен написав серію творів німецькою мовою на додаток до своїх латинських творів, таким чином розширивши свою читацьку аудиторію за межі освічених кіл, типових для гуманістів.

На відміну від Лютера, Гуттен був активним прихильником антикнязівських тиранічних ідей і закликав до війни проти Риму та священників. Хоча його політична програма ґрунтувалася на безпідставних сподіваннях лицарства контролювати суспільство, він вважав, що першочерговою метою є відстоювання єдиної німецької централізованої держави, незалежної від Риму церкви та розвитку культури на основі гуманістичних принципів. В результаті Гуттена прославили як патріота і борця за свободу Німеччини.

Гуттен написав вірш «Плач і переконання проти надмірної та нехристиянської влади римського папи та бездуховного духовенства» у 1520 році, прямо закликаючи міську знать та міста до боротьби проти Риму. Вірш він написав німецькою мовою, оскільки вважав, що писати латиною не кожному доступно. Він заявив, що тепер пише німецькою мовою, щоб закликати батьківщину та німецький народ до помсти.

У 1520 році була видана папська булла про відлучення Лютера від церкви та спалення всіх його творів. Гуттен у відповідь видав власну буллу із зауваженням щодо наказу папи спалити твори Лютера. Він заявив, що бажання папи вже виконано, тому що ідеї Лютера запалили вогонь у серцях усіх чесних людей.

Гуттен продовжив діалог на ту саму тему під назвою «Булла та її вбивця», у якому він зобразив буллу як жінку, що бореться з іншою жінкою, яка символізує свободу. Остання перемагає, булла тріскається, і багато пороків вилітають, забруднюючи повітря своїми міазмами. Цей памфлет настільки розлютив папу, що він розіслав усім правителям Німеччини циркуляр із проханням схопити і ув'язнити Гуттена в Римі.

У відповідь Гуттен закликав німецький народ об'єднатися проти Риму, стверджуючи, що Бог на їхньому боці: «Прокиньтесь нарешті, благородні німці! Нема чого гаятись. За нас сам Бог. Вони вжили на зло слово боже. Вони завжди брехали нам. Знищимо ж брехню і поставимо високо на її місце світло правди. З нами Бог! Хто захоче в подібних обставинах залишитися дома? Я бодай зважився. Це — мій девіз!». Він закликав німців знищити брехню і замінити її світлом правди.

Гуманістичні ідеали розвитку наук і розвитку людських талантів Гуттен пов'язує з німецьким патріотизмом, подоланням дрібних князівств і звільненням Німеччини від експлуатації папського Риму. Гуттен критикував формальну та схоластичну академічну дисципліну, яка пишається титулами та ступенями, водночас применшуючи нові гуманістичні науки. Він стверджував, що богослови та вчені вважали тих, у кого не було титулів, незначними, і вони ретельно перевіряли їхні письмові роботи на наявність потенційних ересей, які вони потім різко засуджували та закликали до знищення книги.

Значення постаті Ульріха фон Гуттена в німецькій літературі пояснюється його майстерністю писати як латинською, так і німецькою мовами. Його твори обома мовами були високо оцінені, і він вважається одним із піонерів німецького гуманізму. Зокрема, використання ним німецької мови у його літературних творах мало велике значення, оскільки це допомогло утвердити німецьку як законну мову літератури. Це було значне досягнення в той час, коли латинь була домінуючою мовою літератури та науки. Творчість Ульріха фон Гуттена виявилася також у використанні ним різних літературних жанрів, він був багатогранним письменником. Серед інших творів він писав вірші, п'єси, листи. Його поезія, зокрема, була надзвичайно новаторською, і він вважається майстром епіграми.

Іншим важливим аспектом творчості Ульріха фон Гуттена була його роль у розвитку німецької Реформації. Гуттен був прибічником Мартіна Лютера та його ідей і він використовував свій літературний талант для просування Реформації. Його праці сприяли поширенню ідей Лютера по всій Німеччині, що

зробило його однією з ключових фігур ранньої Реформації. Одна з відомих цитат Гуттена «вдихати повітря свободи» стала девізом Стенфордського університету.

Розділ 3. Реформація і її вплив на німецьку літературу

3.1. Реформаторська діяльність Мартіна Лютера та її значення для німецької мови і літератури.

Реформаторська діяльність Мартіна Лютера в Німеччині відіграла ключову роль у перетворенні європейського суспільства. Лютер був німецьким ченцем, теологом, професором Віттенберзького університету, який своїми ідеями та вченням кинув виклик доктринам і практикам католицької церкви. Його критика призвела до становлення нової течії християнства, відомої як протестантизм, яка мала значний вплив на релігійний, політичний і соціальний ландшафт Німеччини та Європи в цілому. Реформація стимулювала прогрес в економіці, освіті, національних мовах, а також відокремила церкву від держави. Багато європейських цінностей сягають корінням у вчення реформаторів.

Ідеї "виправдання вірою" Лютер формулює вже під час напружених ідейних пошуків в 1514-1516 рр. Подальшу реформаторську діяльність Лютера можна розпочати з його протидії практиці католицької церкви продавати індульгенції, або грамоти про відпущення гріхів. Індульгенції, які служили доказом звільнення людини від церковних покарань, існували з XI ст. Коли Лютер виявив, що чернець Йоганн Тецель продавав індульгенції без розбору, без огляду на зізнання чи покаяння, він рішуче ввсловив протест у формі думки, що вони продавалися людям як спосіб купити собі дорогу на небеса.

У 1517 році Лютер, за переказами, прибив свої "95 тез" до дверей Замкової церкви у Віттенберзі, викликавши публічну дискусію про природу спасіння та авторитет церкви. Цю подію часто вважають відправною точкою Реформації. У будь-якому випадку Лютер запустив своїми тезами механізм, який привів до реформації церкви, а потім і всієї Європи¹⁵.

Незважаючи на критику папської влади, Лютер не збирався роз'єднувати католицьку громаду і порушував у своїх тезах інші церковні проблеми. За часів Лютера життя часто розглядалося як тюремне ув'язнення перед досягненням

¹⁵ Голубкін Ю. О. З любові до істини // Лютер М. Час мовчання минув. Х.: Око, 1994.

раю, а заможний вищий клас насолоджувався розкішшю за рахунок простих людей. Релігійне покликання, як-от стати священиком чи ченцем, вважалося більш престижним, ніж робота в ремеслах чи сільському господарстві, а фінансові операції, такі як видача позик під відсотки, не вважалися можливими для християн.

У 1520 році папа Лев X піддав Лютера анафемі та відлучив від церкви, а через рік після Вормського рейхстагу його також оголосили еретиком. Однак завдяки втручанням саксонського курфюрста Фрідріха III Мудрого життя Лютера було врятовано.

Лютер продовжив свої реформаторські дії, переклавши Біблію німецькою мовою, тим самим зробивши її доступнішою для простих людей і заохочуючи більший акцент на індивідуальному тлумаченні Святого Письма. Незважаючи на те, що до Лютера на німецьку мову було перекладено 18 видань Біблії, саме його переклад набув широкої популярності та швидко розкуповувався через кілька факторів. По-перше, Лютер вирішив перекласти текст саксонською мовою, найпоширенішою на той час, яку розуміли в усій Німеччині. По-друге, він використовував метафори, які були легко зрозумілі простому народу. По-третє, він звернувся не лише до латинського перекладу, але й до оригінальних грецьких та єврейських джерел, а також до критичних текстів Еразма Роттердамського. Творчий підхід Лютера до мови протягом століть оспівували німецькі письменники та лінгвісти. Переклад Лютера мав значне значення для розвитку німецької мови, літератури та культури. Переклад доступною для всіх народною німецькою мовою дозволив людям самостійно читати та тлумачити Біблію, таким чином демократизуючи Святе Слово. Біблія навіть використовувалася як основний підручник у школах до 1800 року¹⁶.

Мартін Лютер переклав Біблію у спосіб, який був більш доступним для простих людей, тоді як попередні переклади верхньонімецькою та середньонімецькою мовами було важко зрозуміти. Переклад Лютера був не дослівним перекладом, а радше спробою вловити значення біблійних виразів

¹⁶ Гухман М. М. Мова німецької політичної літератури епохи Реформації та Селянської війни. М., 1970.

німецькою мовою. Цей стиль письма мав значний вплив на німецьку мову на наступні століття, вводячи нові слова, такі як «Feuertaufe» - (бойове хрещення), «Bluthund» - (кровопивця або брехливий пес), «Selbstverleugnung» - (самозречення або самозречення), «Machtwort» (вирішальне слово), «Schandfleck» - (пляма ганьба), «Lückenbüßer»- (неповноцінний заступник), «Gewissensbisse» - (докори сумління), «Lästernaul» - (обмовник) та «Lockvogel» — (приманка). Лютер також став автором та популяризатором метафор, заснованих на Біблії, такі як «Perlen vor die Säue werfen» - (розсипання перлів перед свинями), «ein Buch mit sieben Siegeln» - (таємниця за сімома печатками), «etwas ausposaunen» - (щось розтрубити), «im Dunkeln tappen» - (блукати у темряві), «ein Herz und eine Seele sein» - (жити душа в душу), «auf Sand bauen» - (будувати на піску), і «Wolf im Schafspelz» - (вовк в овечій шкурі)¹⁷.

Мартін Лютер використовував нетрадиційні методи для поширення ідей Реформації, такі як памфлети, балади та ксилографії. Незважаючи на те, що 95 тез були написані латинською мовою, миттєво викликали дебати серед вчених у Віттенберзі та швидко поширилися за межі міста. Друковані версії тез з'явилися в Лейпцигу, Нюрнберзі та Базелі завдяки друзям Лютера, які фінансували їх публікацію та розповсюджували примірники. Невдовзі з'явилися переклади німецькою мовою, що дало широкій громадськості доступ до них. Лютер був здивований тим, як швидко ці тези були поширені, і усвідомив силу передачі з уст в уста. На відміну від книжок, виготовлення яких тривало тижнями, брошури можна було надрукувати за день-два та розповсюдити різними способами, наприклад, рекомендаціями послідовників Лютера, рекламою книжкових магазинів і мандрівними купцями. Загалом у 1520-1525 рр. продукція німецьких друкарень зросла в 4 рази, причому 90% друкарських верстатів слугували справі Реформації¹⁸.

Популярність памфлетів Лютера була очевидною з кількості видань і проданих копій, причому його твори становили майже чверть усіх брошур,

¹⁷ Гухман М. М. Мова німецької політичної літератури епохи Реформації та Селянської війни. М., 1970.

¹⁸ Культура Західної Європи в епоху Відродження. М., 1996. С. 114.

надрукованих у перше десятиліття Реформації. Автор памфлетів закликав читачів обговорювати їх зміст з іншими і навіть читати вголос тим, хто не вмів читати. Ці памфлети широко читали й обговорювали в різних місцях, у тому числі в сімейних колах, серед друзів, у корчмах і тавернах. У цих дискусіях брали участь люди з усіх верств суспільства: від короля Англії Генріха VIII і Томаса Мора, який написав трактат проти Лютера, до Ганса Сакса, нюрнберзького шевця, який складав популярні пісні на підтримку Лютера.

Памфлети Лютера викликали суперечки в усьому світі. Тетцель, продавець індульгенцій, був одним з перших, хто вступив у друковану полеміку з Лютером, відповівши власною добіркою тез. Інші також використовували формат памфлету, щоб приєднатися до дебатів, підтримуючи або спростовуючи аргументи Лютера. Сильвестр Маццоліні, наприклад, захищав папу у своєму «Діалозі проти зухвалих тез Мартіна Лютера», де він назвав Лютера «прокаженим із мідними мізками та залізним носом» і відкинув усі його аргументи, засновані на папській непогрішності. Лютер, який ніколи не ухилявся від виклику, відповів протягом двох днів своїм власним памфлетом. Він висловив жаль за те, що недооцінив дотепність Тецеля, і розкритикував Маццоліні за те, що він не процитував жодного вірша чи не запропонував жодного пояснення.

Мартін Лютер ефективно використовував духовні пісні разом із памфлетами для поширення своїх ідей. Новинні балади були віршованими описами поточних подій, часто перебільшеними, які були налаштовані на знайомі мелодії, щоб їх можна було легко вивчити, співати та навчати інших. Вони поєднували в собі релігійні та світські елементи і поширювалися в друкованому вигляді з приміткою про те, яку мелодію використовувати. Після запам'ятовування їх можна було виконувати в групах і поширювати навіть серед неписьменних осіб.

І реформатори, і католики використовували духовні пісні для поширення інформації та критики своїх опонентів. Перша духовна пісня Лютера

«Починаймо нову пісню» оповідає про двох монахів, яких стратили в Брюсселі в 1523 році за відмову відмовитися від своїх лютеранських вірувань.

Техніка друку з ксилографії, була потужним інструментом для поширення ідей під час Реформації. Поєднуючи чітку графіку з короткими текстами, він міг би донести повідомлення до неписьменної чи малограмотної аудиторії та служити наочним посібником для проповідників. Мартін Лютер вважав, що малюнки необхідні для розуміння, а деякі гравюри на дереві на релігійні теми містили багатозначні значення, які були доступні лише високоосвіченим людям. Лукас Кранах, друг Лютера, створив одні з найкращих малюнків. Противники Лютера також використовували гравюри на дереві для поширення власних послань. Наприклад, на одній ксилографії Лютер був зображений як еретик, який готує огидне мікстуру за допомогою диявольських помічників. Вороги Лютера порівнювали поширення його ідей з епідемією, а папська булла 1520 р. і Вормський едикт 1521 р. були спробами зупинити поширення його вчення. Загалом ксилографія була ефективним засобом поширення ідей під час Реформації, і використання її Лютером відіграло значну роль в успіху протестантського руху.

Формування протестантського руху мало значний вплив на політичний і соціальний ландшафт Європи. Це також призвело до розвитку нових форм мистецтва та літератури, а також створення нових установ і систем освіти. Ідеї Лютера швидко набули популярності по всій Німеччині та за її межами, оскільки вони пропонували переконливу альтернативу вченням католицької. Лютеранська Реформація також відокремила владу церкви від світської, підкресливши, що світські установи покликані виконувати волю Бога на землі. Це подобалося німецьким князям, які прагнули звільнитися від влади церкви, бачили можливість утвердити власну владу

Твори лютеранської Реформації своїми ідеями внесли значні зміни, зокрема, в розвиток капіталізму. Ключовим було вчення Лютера про спасіння лише вірою, яке підкреслює, що людина виправдовується перед Богом лише через віру в жертву Ісуса Христа. Крім того, Лютер стверджував, що добрі

справи підтверджують віру людини і що вони потраплять на небо. Визначення добрих справ змінилося під час лютеранської Реформації, як зазначено в Аугсбурзькому віросповіданні. Добрі справи тепер мали здійснюватися відповідно до свого «покликання», або *beruf* - німецькою мовою. Це означало, що батьки повинні працювати, щоб забезпечити і виховувати своїх дітей у страху Божому, матері повинні народжувати своїх дітей і піклуватися про них, правителі повинні керувати, судді повинні судити, а солдати повинні воювати, і все це для слави Бога. Коли люди прагнули підтвердити своє спасіння, вони почали працювати без відпочинку, що призвело до культури роботи шість днів на тиждень.

У 1520 році Лютер проголосив скасування чернецтва, що не було підкріплено Біблією. Тому на лютеранських територіях ченцям було дозволено вільно залишати свої монастирі. Ці ідеї також поширилися на католицькі землі, зокрема в монастир, де проживала Катаріна фон Бора, майбутня дружина Лютера. У результаті постачальник їжі для цього монастиря таємно допоміг 12 черницям втекти до Віттенберга на свободу. Це показує, що вчення Лютера допомогло звільнити жінок від обмежень чернечого.

Лютер зосереджувався на проповідуванні слова Божого і тайнств, тоді як інший церковний реформатор Жан Кальвін дотримувався більш радикального підходу до католицизму. Під впливом Кальвіна Женева стала прикладом суворого християнського протестантизму, а лихварство не вважалося гріхом. Кальвін також навчав про подвійне приречення, згідно з яким Бог із самого початку визначив, хто піде на небеса, а хто в пекло. Успіх у повсякденних справах вважався ознакою обраності небом.

Здобувши освіту в Ейзенаху, Ерфурті, Магдебурзі, Лютер познайомився з гуманістичними ідеями, які вплинули на його підтримку освіти, причому сам Лютер виступав за створення шкіл, які б навчали як хлопчиків, так і дівчаток. Лютерани встановили систему навчання дітей за рахунок муніципальних коштів, яка наголошувала не лише на релігійній побожності, а й на ерудиції в різних дисциплінах, важливих для повсякденного життя. Такий підхід допоміг

Німеччині створити добре освічених людей. Незважаючи на недоліки Лютера, такі як потурання насильницькому придушенню повстань і сприяння антисемітській поведінці, він відіграв ключову роль у формуванні сучасної західноєвропейської цивілізації.

3.2. Томас Мюнцер, його місце в німецькій літературі.

Томас Мюнцер був радикальним проповідником, теологом і політичним діячем, який відіграв значну роль у німецькій Реформації. Він здобув освіту в Лейпцизькому університеті, де вивчав філософію і теологію. Мюнцер був харизматичною та впливовою постаттю, його ідеї мали значний вплив на хід історії Німеччини.

Мюнцера пам'ятають насамперед за його роль у Селянській війні 1524-1525 років, яка була великим повстанням німецького селянства проти феодалів. Мюнцер був ключовою фігурою в селянському русі, він відіграв важливу роль у мобілізації селян і оформленні їхніх скарг. Томас Мюнцер і невелика група послідовників анабаптистів були ідеологами великих протестів селянства під час Селянської війни. Він був полум'яним оратором і плідним письменником, його твори широко читалися і поширювалися серед селян. Мюнцер подорожував по Центральній і Південно-Західній Німеччині, заохочуючи селян і міську бідноту до боротьби і поширюючи друквані брошури. Найбільш радикальний план повстання бідноти, названий «статейним листом» (Artikelbrief).

Твори Мюнцера є важливою частиною німецької літератури, вони відображають бурхливий і революційний дух часу, в якому він жив. Його спадщина, хоч і не надто велика, містить проповіді, листи, богословські трактати, а також політичні та економічні трактати. Мюнцер був пристрасним захисником соціальної справедливості та прав бідних, і його ідеї ґрунтувалися на радикальній інтерпретації християнської теології. Приблизно в той самий час, що й Лютер, або, можливо, трохи раніше, Мюнцер скасував всі католицькі

церемонії, запровадив богослужіння німецькою мовою та наказав людям читати не лише листи апостолів, але й усю Біблію.

На відміну від Лютера, Мюнцер вважав головною метою Реформації не перетворення церкви, а повну перебудову суспільства відповідно до християнських принципів. Він вважав селянську війну початком Апокаліпсису, в якому Бог знищить нечестивих руками людей. Мюнцер вважав, що світова революція має розпочатися на Землі та включати насильницькі дії ревних віруючих у діла Бога. Він вірив, що антихриста знищать люди, одержимі Духом Божим, а не Сам Бог під час Страшного Суду. Ця ідея була центральною у вченні Мюнцера.

Мюнцер вважав, що задоволення приватних інтересів за рахунок громадських є злом проти Бога. Тому первинною нормою людської поведінки має бути переважання загального начала і загальної користі, оскільки саме божественне начало втілюється в «загальному». Він виступав проти політичних і соціальних інститутів, які захищали приватні привілеї та інтереси за рахунок державних, і був категорично проти приватної власності та інтересів. Оскільки задоволення приватних інтересів ішло на шкоду суспільним, то така діяльність підпадала під категорію зла противному Богу.

Отже, вихідною нормою людської поведінки повинно стати переважання принципу спільності людей і спільної користі. Бо в «спільному» втілено саме божественне начало. Так само повинні бути придушені всі ті політичні та соціальні установи, які охороняють приватні привілеї та інтереси на шкоду суспільним. Мюнцер був рішучим противником приватної власності та приватних інтересів.

Томас Мюнцер вважав, що універсальний принцип слід визнати повністю домінуючим і переважаючим, і кожен індивід повинен визнавати цей факт. Він уявляв ідеальний небесний світ, де панують божественна гармонія та досконалість. А наш земний світ є одним із створінь, які відірвалися від Бога, а тому є ізольованими. Згідно з Мюнцером, падіння Адама стало його зосередженням на особистих інтересах за рахунок загального блага. Відтоді

люди перебувають під контролем творіння, або їхніх тілесних і приватних інтересів, і обов'язок християнства полягає в тому, щоб допомогти їм повернутися до Бога. Мюнцер передбачав поступовий триумф моральної концепції підпорядкування індивідуальних інтересів загальним інтересам у міру розвитку світу на основі цієї основної віри.

До вірувань Мюнцера входило також містичне розуміння сутності божественного одкровення. Він відкидав ідею, яка міцно утвердилася під час Реформації, що Святе Письмо є єдиним джерелом божественної істини. Він вважав дивним і абсурдним те, що Бог, який створив людство, потім усунув пряме керівництво й залишив заплутану й незрозумілу Біблію. Мюнцер вважав, що Бог продовжує прямо і безперервно спілкуватися з людьми і промовляє Своє слово прямо в їхні душі. Проте не всі могли почути Божий голос. Щоб отримати Божу звістку, потрібно було протистояти спокусі та перебувати в стані глибокої скорботи та смутку. Тільки тоді Бог наблизився до них, тому грішники не могли почути Його голосу. За словами Мюнцера, якщо людина хоче отримати божественне одкровення, вона повинна відмовитися від усіх задовольень і мати мужність шукати правду.

Місце Мюнцера в німецькій літературі складне й багатогранне. З одного боку, його згадують як ключову фігуру в розвитку німецького радикалізму та попередника революційних рухів Нового часу і сучасності. Його твори надихали покоління німецьких соціалістів і анархістів, а його ідеї продовжують резонувати серед активістів і мислителів сьогодні. З другого боку, спадщина Мюнцера також відзначена суперечливістю та неоднозначністю. Його роль у Селянській війні була суперечливою навіть у його часи, а його радикалізм не подобався багатьом реформаторам. Деякі вчені критикували теологію Мюнцера як надто спрощену та сектантську, а інші ставили під сумнів точність історичних записів про його життя та діяльність.

Твори Мюнцера відзначаються потужним риторичним стилем, а його мова часто драматична та яскрава. Він часто використовував біблійні метафори та алегорії, щоб передати свої ідеї, а його проповіді часто були наповнені

палкими викриттями багатих і могутніх. Мюнцер підписував свої памфлети фразами «Мюнцер з молотом» і «Мюнцер з мечем Гедеона». Одна з його брошур була присвячена Ісусу Христу. Гаслом Мюнцера було «Intelligo ut credam», що означає «Я знаю (розумію), щоб вірити». Він виступав проти ідеї «Credo ut intelligam», що означає «я вірю, щоб зрозуміти».

Услід за своїм попередником Брантом, Мюнцер написав «дурну літературу» у творі «Прокляття дурнів» (1512). Однак, на відміну від Бранта, Мюнцер зобразив себе не вченим, а грубим народним проповідником. У своїй творчості Мюнцер зобразив князів, які викликають конфлікти, юристів, які маніпулюють законами, розпусних священиків, грубих солдатів і непокірних селян, наділивши їх усіма гріхами середньовіччя, такими як чванливість, ненажерливість, заздрість, боягузтво, скупість і гнів.

Хоча мислення Мюнцера було обмежене традиційними ідеями, він серйозно ставився до християнської віри і захищав бідних, особливо селян, нападаючи на «панів» із розбійницькими манерами. Мюнцер писав і проповідував просто, зрозуміло, використовуючи алюзії, вислови та приклади з мови простолюду. Він однаково засуджував верхи і низи, говорив про гріховну поведінку представників певних класів, виступаючи з гострою соціальною критикою без будь-яких табу. Його робота «Майстерня ізгоїв» (1522) була ще більш нещадною, успіху якої сприяли зроблені ним власноруч гравюри на дереві. Книжний дурень визнає свою провину та провину своїх поплічників і наприкінці просить милості у Бога. «Майстерня ізгоїв» Мюнцера більш майстерна, ніж його попередній твір «Прокляття дурнів». Мова в цій книзі соковита, образна, сповнена сарказму, непристойності та грубих жартів, що робить її яскравим і драматичним. У «Прокляття дурнів» та інших творах Мюнцер залишився вірним своїй викривальній і проповідницькій манері. Він зобразив закоханих дурнів, які стали рабами жінок, і жінок, одержимих пристрастю до чоловіків. Мюнцер також був зятим женоненависником, викривав жінок без будь-якої іронії в чернечому дусі.

Спочатку Мюнцер погоджувався з критикою Лютера на адресу католицької церкви, але незабаром став запеклим противником віттенберзького реформатора. Мюнцер вважав, що хоча церква перебуває в кризі і занепаді, її існування та єдність віри не повинні бути під загрозою. Він почав виступати проти Лютера в 1522-1523 рр., спочатку використовуючи дружній і благальний тон, але зрештою вдався до отруйних нападок і неприборканого «гробіанізму». Його памфлет «Про великого дурня Лютера і про те, як доктор Мюнцер прокляв його» (1522), поетичний і сатиричний твір, був доповнений п'ятдесятьма двома гравюрами. Цей твір був конфіскований міською радою Страсбурга відразу після його появи. Мюнцер використовує гумор, щоб висміяти Мартіна Лютера, якого він називає «великим дурнем», а також сатиризує інші твори. Мюнцер захищає католицьку ієрархію та бореться проти Реформації. Він зображує Лютера та його послідовників як нападників на християнство та грабування церков і монастирів. Персонаж Мюнцера, кіт, переодягнений ченцем, кладе край руйнуванню і відмовляє доньці Лютера в одруженні, посилаючись на її струпи як на знак того, що шлюб більше не є святим таїнством для прихильників Реформації. Лютер ганебно помирає без причастя, і Реформація закінчується.

Однією з найважливіших праць Мюнцера є «Теологія хреста», трактат, у якому він викладає свої ідеї про природу Бога та значення страждань. Теологія Мюнцера ґрунтується на радикальній інтерпретації розп'яття, яке він бачить як символ страждань бідних і пригноблених. Згідно з Мюнцером, Бог є Богом справедливості, який прагне захистити бідних і покарати злих. Він стверджує, що Церква розбещена і втратила з поля зору свою справжню місію — служити бідним.

Політичні твори Мюнцера не менш важливі, і вони виявляють його глибоку відданість соціальній справедливості та економічній рівності. У своїй «Проповіді до князів» Мюнцер закликає правителів Німеччини покаятися у своїх гріхах і прийняти більш справедливий і милосердний спосіб правління.

Він стверджує, що селян надто довго гнобили, і що настав час правлячим класам визнати свою відповідальність за страждання бідних.

Незважаючи на радикалізм авторських ідей, творча спадщина Томаса Мюнцера не була повністю втрачена після його страти. Його ідеї продовжували впливати на розвиток німецької літератури та культури, особливо в часи політичних і соціальних потрясінь. У XIX-XX ст. Мюнцера вважали символом опору гнобленню та попередником революційних рухів.

3.3. Розвиток народно-бюргерської літератури. Ганс Сакс і його творчість.

XVI століття було часом значної культурної та інтелектуальної трансформації в Німеччині, що ознаменувалося появою нових літературних форм і жанрів, які відображали мінливі соціальні, політичні та економічні умови того часу. Ганс Сакс, який був помітною фігурою в міській (бюргерській) літературі свого часу, відомий як майстерний співак і творець відомого *Fastnachtspiel*, творчість якого відіграла ключову роль у розвитку літератури та сприяла утвердженню німецької мови як літературної.

Творчість Сакса приваблює простотою, оптимізмом, демократизмом і безпосередністю. Він був багатогранним письменником, який писав пісні, духовну поезію, дидактичні вірші, діалоги, байки, жарти та п'єси, черпаючи натхнення з різних джерел, таких як Біблія, стародавня міфологія, старі літописи та історія. Але в його творах завжди зображувався німецький побут, звичаї та побут, а також різні стани та професії. Дидактизм у творчості Сакса очевидний, оскільки він свідомо прагнув передавати корисні знання, розширювати уявлення своїх читачів і виховувати в них високі моральні цінності. Його твори наповнені гумором і поетично виписані.

Одним з найважливіших внесків Сакса в розвиток народно-бюргерської літератури було створення ним мейстерзингерської традиції, форми лірики, яка поєднувала в собі елементи народної музики, оповіді та поетичної композиції. Твори Сакса «Майстерзинги» вирізнялися живим і доступним стилем, у них часто фігурували теми кохання, природи, радощів і прикрощів повсякденного

життя. Ці твори були широко популярні серед середнього класу, який бачив у них відображення власного досвіду. Протягом свого життя він видав шістнадцять томів пісень і створив тринадцять нових мелодій. Сакс по-новому підійшов до стилю майстерзинга пізнього Середньовіччя, наповнивши його реалістичним змістом і моралізаторськими тенденціями, спираючись на життєву мудрість. Додавши реалістичний зміст до традиційного замкнутого стилю майстерзинг, автор зробив його більш близьким до народної творчості.

Сакс висловлював своє співчуття бідним і знедоленим, бажав, щоб заможні дворяни більш справедливо ставилися до простих трудових людей. Сакс виступав за працьовитість, чесність, гармонійне сімейне життя, вважаючи домашнє вогнище символом добробуту та ідеалом стійких земних стосунків. Ще в 1515 році Сакс виступав за творчі права поета, включаючи свободу розширення тематики майстерних пісень («Чудовий урок, про який повинен співати співак»), включення як світських, так і релігійних тем, а також послаблення вимог до форми (наприклад, можливість змінювати мелодії між строфами та більш гнучка побудова вірша). Пісні Сакса не тільки за талантом перевершували твори сучасників, а й внесли новий зміст у міську літературу.

Ганс Сакс почав свою кар'єру як швець, але незабаром звернувся до написання віршів і драм як засобу вираження своєї творчості та залучення до культурних і політичних питань дня. Сакс швидко здобув репутацію вмілого та різнобічного письменника, створивши широкий спектр творів, які спиралися на традиційні народні казки та легенди, а також на сучасні соціальні та політичні проблеми. Пісні Сакса змальовували навколишній світ і підкреслювали важливість людської праці, оскільки він понад усе цінував працю і вважав її основою існування людини. Для Сакса ідеальною людиною був чесний і кваліфікований працівник, справжній майстер своєї справи, який був добрим і відкритим, і постійно прагнув навчатися та вдосконалюватися.

У той час, коли Німеччина була на порозі визначних історичних подій, Ганс Сакс поділяв занепокоєння своїх співвітчизників щодо церковної реформації. Можливо, саме тому під час конфлікту та боротьби за реформи, він

утримувався від написання пісень. Лише в 1523 р. він опублікував алегоричну поему «Віттенберзький соловей» («Die Wittenbergisch Nachtigall») з присвятою М. Лютеру, якого палко підтримував Сакс. У цьому вірші він різко критикує римське духовенство і вихваляє красномовний голос Лютера, порівнюючи його з мелодійним співом солов'я, який символізує прихід весни і нову еру для Німеччини.

Сакс написав чотири прозові діалоги на підтримку церковної реформації, і одним із найвідоміших його творів у цьому плані є «Диспут між каноніком і шевцем» (1524). Ця частина підкреслює брак знань серед католицьких священиків, що зрештою зіпсувало стосунки Сакса з міською владою. Коли Сакс написав вірші для серії антипапських гравюр під назвою «Чудове пророцтво папства» в 1527 році, Нюрнберзький магістрат порадив йому в майбутньому займатися своєю професією виготовленням чобіт. На щастя, Сакс не прислухався до цієї поради.

З періоду до 1548 року творчість Сакса була переважно зосереджена на біблійних темах, критиці духовенства та сучасній моралі. Хоча Meistersing, який розвинувся як мистецька традиція з 14 століття, історично зосереджувався на біблійних темах, Сакс відіграв певну роль у розширенні тематичного охоплення цієї традиції. Серед відомих творів цієї епохи — алегоричний «Егоїзм — страшний звір» (1527), «Похвальне слово місту Нюрнбергу» (1530), «Розмова про розбрат у Священній Римській імперії» (1544) та знаменита «Земля Дармоїдів» («Das Schlaraffenland», 1530). Між 1548 і 1556 роками Сакс виявляв особливий інтерес до драматургії і створював дидактичні трагедії на біблійні чи античні теми, такі як «Про руйнування могутнього міста Трої» в 1545 році.

Сакс був першим, хто використав терміни «трагедія» і «акт» у німецькій літературі, але його дидактичний стиль заважав йому створити будь-які великі трагедії. Однак його сучасники насолоджувалися його Fastnachtspiel, які були святковими комедіями, які виконувалися під час вечорів м'ясників. Ганс Сакс висловив своє рішуче несхвалення лицемірства, жадібності та аморальності

католицького духовенства у своїх п'єсах, подібно до Бранта та Гуттена. Він також різко критикував егоїзм і жадібність купців і лихварів, висміював різних нечесних і ледачих осіб. Ці п'єси були засновані на сюжетах з міського чи селянського життя і часто висміювали церковників, перелюбних жінок, дурних селян і середньовічних схоластів. *Fastnachtspiel* був наповнений відомими фольклорними образами та художніми мотивами, серед яких були бовдурні простаки, неабияка кмітливість, винахідливість, хитрість, бійки та сварки, лайка, глузування. П'єси мали наставницький характер і містили повчальні настанови та розповідь замість дії, що нагадувало середньовічний міський театр.

Ганс Сакс знаходив поетичне натхнення в корисній праці, знаннях і майстерно виготовлених предметах, які стали сюжетами його багатьох художніх творів. Він вірив у потребу постійно навчатися та ділитися цими знаннями з іншими. Основну мету народної словесності Сакс бачив у вихованні високих морально-етичних ідеалів і впровадженні нових знань, зокрема про значення любові та праці. Свої сюжети Сакс запозичував із пустоців, анекдотів, Біблії, народних книг, лицарських романів, античної літератури, подорожніх оповідань, хронік, поезії та прози гуманістів, «Декамерона» Дж. Боккаччо. Хоча в основі творів Сакса часто були запозичені сюжети, вони свідчили про його глибоку освіченість.

Сакс також був плідним автором п'єс, багато з яких спиралися на історичні та міфологічні теми для дослідження сучасних соціальних і політичних проблем. Один із його найвідоміших творів, «*Ludus Coventriae*», був п'єсою, заснованою на біблійній історії про Ноїв ковчег, але була оновлена, щоб включити сучасні згадки та коментарі щодо соціальних і політичних умов Німеччини. Ця п'єса, як і багато творів Сакса, була широко популярна і допомогла утвердити його як одну з найважливіших літературних фігур свого часу.

Творчість Сакса не уникла критики. Багато консервативних письменників та інтелектуалів бачили в його наголошуванні на популярних

темах і доступній мові загрозу традиційним цінностям і культурі, і висловлювали стурбованість тим, що його твори були вульгарними, морально підозрілими та позбавленими літературних достоїнств. Однак ця критика була значною мірою переважена ентузіазмом читачів, які бачили в творах Сакса відображення власного досвіду та прагнень.

Крім того, спадщина Сакса також виходить за межі його літературного внеску. Він був важливою фігурою в культурному та політичному житті Німеччини 16-го століття, і брав активну участь у просуванні інтересів і перспектив середнього класу. Нюрнберзька школа мейстерзингерів була створена Саксом у 1554 році, він також керував майстернею мейстерзинг. Він був членом Нюрнберзької ради і брав участь у різноманітних соціальних і політичних справах, включаючи підтримку релігійної терпимості та створення державних шкіл. За життя Сакса вже склалася стабільна сцена, на відміну від XV століття, коли виконавці фарсу не використовували куліс. Сам Сакс керував постановкою своїх пісень *Mastersing* і п'єс *Fastnachtspiele*.

Творчість Сакса мала значний вплив і на розвиток німецької мови як літературної. У своїх творах він спирався на мову та традиції простих людей і допоміг створити виразну німецьку літературну традицію, яка ґрунтувалася на повсякденному досвіді та прагненнях простих людей. Ця традиція продовжуватиме розвиватися в наступні століття та матиме тривалий вплив на розвиток німецької літератури та культури. Він є автором понад 4000 мейстерзангів, створив 73 пісні духовної та світської тематики, виявляючи виразний буржуазний дидактизм. Крім того, він створив 85 фастнахтшпілей, 61 трагедію, 64 комедії і 1700 віршів у різних жанрах буржуазної літератури. Загалом твори Сакса складають колекцію з 6048 творів.

Однак, незважаючи на незмінну важливість роботи Сакса, варто зазначити, що його спадщина не позбавлена суперечок. Деякі вчені критикували його роботи за зображення жінок і меншин, стверджуючи, що вони відображають патріархальні та відчужувальні погляди його часу. Інші ставили під сумнів його роль у просуванні інтересів середнього класу,

припускаючи, що його робота була мотивована радше особистими інтересами, ніж справжньою турботою про соціальну справедливість.

Творчість Ганса Сакса відіграла ключову роль у розвитку народно-буржуазної літератури в Німеччині та допомогла встановити виразно німецьку літературну традицію, яка продовжуватиме розвиватися в наступні століття. Його внесок у традицію мейстерзингерів, його п'єси та інші твори, а також його участь у соціальних і політичних справах відображають мінливі соціальні та культурні умови часу та пропонують важливе уявлення про культурну та інтелектуальну історію Німеччини раннього Нового часу

ВИСНОВКИ

Культурно-історична ситуація в Німеччині на рубежі XV-XVI століть була складною та динамічною, позначеною масштабними політичними, релігійними, соціокультурними трансформаціями, які вплинули на розвиток німецького суспільства доби Нового часу. Цей період став часом появи Відродження і Реформації, що мало глибокий вплив на культурний та історичний ландшафт регіону.

Однією з визначальних рис цього періоду стало поширення ідей Ренесансу. Цей культурний рух, що зародився в Італії як відновленням інтересу до класичної грецької та римської культурної спадщини, поступово поширився в інших частинах Європи, зокрема, в Німеччині. Північне Відродження характеризувалося відновленням інтересу до мистецтва, літератури та науки, поєднавши увагу до античності з пошуком ідеалів раннього християнства.

Розвиток гуманістичної літератури в Німеччині на рубежі 15-16 століть став переломним моментом в історії німецької літератури і культури. У цей період відбулися значні зміни в літературному та мистецькому вираженні, оскільки німецька мова почала ставати засобом культурного та інтелектуального обміну. Гуманістична література, що бере свій початок у класичній грецькій і римській думці, відіграла важливу роль у формуванні цього зрушення. Гуманістичний рух, який був частиною великого руху Ренесансу в Європі, характеризувався відновленням інтересу до класичних текстів античності, особливо стародавніх Греції та Риму. Гуманісти прагнули відродити цінності та ідеї цих цивілізацій, які, на їхню думку, були втрачені в середні віки. Відродження інтересу до класичної літератури мало глибокий вплив на літературу Німеччини, оскільки призвело до розвитку нових літературних форм і стилів. Однією з ключових постатей у розвитку гуманістичної літератури в Німеччині був Конрад Цельтіс. Цельтіс, який народився в 1459 році, був поетом і вченим, який відіграв значну роль у сприянні вивченню класичної літератури та культури в Німеччині. Він заснував

літературне товариство Sodalitas Litterarum Danubiana, яке об'єднало вчених і письменників з усієї Німеччини для сприяння вивченню класичної літератури. Вплив Цельтіса можна побачити в роботах багатьох його сучасників, включаючи Йоганна Рейхліна та Ульріха фон Гуттена. Рейхлін, вчений-гуманіст, багато писав грецькою та єврейською мовами і був одним із перших учених Німеччини, які сприяли вивченню грецької літератури. Гуттен, письменник і поет, перебував під сильним впливом Цельтіса і став одним із провідних прихильників гуманістичного руху в Німеччині.

Гуманістична література характеризувалася наголосом на розумі та прагненні до знання. Письменники та вчені прагнули відійти від традиційних літературних форм Середньовіччя і натомість прагнули створити нові літературні форми, які б більше відображали цінності та ідеї стародавнього світу. Це призвело до розвитку нових літературних жанрів, таких як епіграма та ода. Гуманістичний рух у Німеччині не обійшовся без проблем і протиріч. Ідеї та цінності гуманістів часто стикалися з ідеями та цінностями католицької церкви, яка все ще була панівною релігійною та культурною інституцією того часу. Конфлікт між гуманізмом і церквою досяг свого піку з Реформацією, яка була релігійним і культурним рухом, який прагнув реформувати католицьку церкву та просувати ідеї гуманістів. Незважаючи на ці виклики, гуманістична література продовжувала процвітати в Німеччині в наступні століття. Просвітництво, яке було культурним рухом, що виник у Європі у 18 столітті, було під глибоким впливом ідей і цінностей гуманістів. Епоха Просвітництва наголошувала на розумі, науці та свободі особистості, і ці ідеї відображені у творах багатьох німецьких письменників і мислителів того часу.

У новій німецькій літературі та культурі можна побачити надбання гуманістичної літератури. Німецькі письменники продовжують черпати натхнення з цінностей та ідей гуманістів, і багато літературних форм і стилів, які були розроблені в цей період, використовуються й сьогодні. Гуманістичний рух у Німеччині був ключовим моментом в історії німецької літератури та

культури, і його спадщина продовжує формувати німецьку ідентичність та культуру донині.

Початок 16 століття був часом значних змін і потрясінь в Європі. Епоха Відродження викликала відновлення інтересу до класичного навчання та гуманізму, а друкарський верстат зробив книги та знання більш доступними. Проте католицька церква зіткнулася зі значними труднощами з появою руху протестантської Реформації, який кинув виклик авторитету папи та католицької церкви та призвів до появи нових протестантських деномінацій. Цей рух був ініційований Мартіном Лютером, німецьким ченцем, який критикував продаж індульгенцій та інші практики католицької церкви. Реформація, перетворившись на широкий соціальний рух, мала глибокий вплив на німецьке суспільство, що призвело до значних політичних, релігійних, культурних змін.

Реформація мала значний вплив на німецьку літературу XVI ст. Зміни в релігійних віруваннях і звичаях, спричинені Реформацією, призвели до трансформації літературних стилів, тем і жанрів. До Реформації в літературі Німеччини переважно переважали релігійні теми, твори в більшості були написані латинською мовою. Проте з початком Реформації література почала створюватися німецькою мовою, народною мовою, якою розмовляли маси, і також зосереджувалася на світських темах. Ця зміна мови та тематики зробила літературу доступнішою для широкої аудиторії та сприяла поширенню ідей Реформації.

Однією з найвизначніших літературних постатей епохи Реформації був Мартін Лютер, який не лише переклав Біблію німецькою мовою, але й написав численні релігійні трактати та гімни, які стали центральними для протестантської віри. Його вплив на німецьку літературу був величезним, оскільки його твори надихали інших письменників на створення творів, які відображали теми Реформації.

Іншим способом впливу Реформації на німецьку літературу був розвиток нових літературних жанрів. Наприклад, протестантський гімн, який часто

складався з простих мелодій, які могли легко співати конгрегації, став важливою формою релігійного вираження в Німеччині. Крім того, Реформація викликала новий інтерес до історії, що призвело до розвитку історичного письма як окремого літературного жанру. Крім того, Реформація викликала відновлення інтересу до самої німецької мови. До Реформації латинська мова була домінуючою мовою інтелектуального та літературного дискурсу, але з розквітом Реформації німецьку почали розглядати як придатну мову для наукових і літературних занять. Цей розвиток призвів до стандартизації та кодифікації німецької мови, що, у свою чергу, сприяло зростанню та розвитку німецької літератури.

Ще одним важливим аспектом впливу Реформації на німецьку літературу була її роль у сприянні грамотності та освіти. Протестантський акцент на індивідуальному вивченні Біблії призвів до широкого інтересу до читання та письма, а також до заснування шкіл та університетів. У результаті рівень грамотності в Німеччині різко зріс у період Реформації, зробивши літературу доступною для більшої кількості людей, ніж будь-коли раніше.

Водночас із названими здобутками німецької літератури та культури загалом, Реформація мала і негативні наслідки. Конфесійне насильство, яке супроводжувало релігійний конфлікт між протестантами та католиками, призвело до знищення багатьох творів мистецтва. Крім того, наголос на індивідуалізмі та особистому досвіді в протестантизмі призвів до зосередження уваги на собі в літературі, що, на думку деяких критиків, призвело до послаблення уваги до більш масштабних соціальних проблем.

Отже, вплив Відродження і Реформації на німецьку літературу був глибоким і тривалим. Вони змінили літературні стилі, теми, жанри, а також сприяли зростанню та розвитку німецької мови. Вплив гуманістів та реформаторів на писемність і освіту допоміг стати німецькій літературі доступнішою для різних верств суспільства, а її акцент на індивідуалізмі та особистому досвіді призвів до розвитку нових художніх форм і образів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бедуелл Г.І. Історія церкви, М., 1996.
2. Бенеш О. Мистецтво Північного Відродження. М., 1973.
3. Берд Ч. Реформація XVI ст. у її відношенні до нового мислення та знання. СПб., 1897.
4. Бецольд Ф. Історія Реформації у Німеччині. СПб., 1900. Т. 1-2.
5. Брант С. Корабель дурнів. Еразм Роттердамський. Похвала Глупоті. Гнойовик женеться за орлом. Розмови запросто. Листи темних людей. Гуттен У. фон. Діалоги. М., 1971.
6. Володарський В. М. Гуманістичні погляди Ульріха фон Гуттена // Середні віки. М., 1963. Вип. 24.
7. Володарський В. М. Соціально-політичні погляди Ульріха фон Гуттена // Середні віки. М., 1964. Вип. 25.
8. Всесвітня історія. Т. 10. Відродження та Реформація Європи. Мінськ, 1996.
9. Вульфійус А. Г. Проблеми духовного розвитку. Гуманізм, реформація, католицька реформа. Пг., 1922.
10. Гейгер Л. Історія німецького гуманізму. СПб., 1899.
11. Гейссер Л. Історія Реформації. М., 1882.
12. Голубкін Ю. О. Внесок Мартіна Лютера в створення німецьких духовних пісень // Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. 2010. № 908: Історія. Вип. 42. С. 272–280.
13. Голубкін Ю. О. «Вчити, радувати і приводити в рух серця» («Застільні бесіди» Мартіна Лютера) // Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. 2007. № 762: Історія. Вип. 39. С. 101–110.
14. Голубкін Ю. О. Еволюція уявлень Лютера про світську владу та її роль у Реформації // Щорічник німецької історії. 1978. М., 1979.
15. Голубкін Ю. О. З любові до істини // Лютер М. Час мовчання минув. Х.: Око, 1994.

16. Гуттен У. фон. З листа нюрнберзькому патрицію гуманісту В. Піркгеймеру (18 жовтня 1518) // Історія естетики. Пам'ятники світової естетичної думки. М., 1962. Т. 1. С. 603-605.
17. Гуттен У. фон. Вірші // Європейські поети Відродження. М., 1974.
18. Гухман М. М. Мова німецької політичної літератури епохи Реформації та Селянської війни. М., 1970.
19. Данем Б. Герої та еретики. Політична історія західної думки. М., 1967.
20. Джерела з історії Реформації. М., 1906. Вип. 1-2.
21. Дятлов В. О. Реформи і Реформація в Німеччині (XV–XVI століття). Чернігів, 2010.
22. Історія Європи. Т. 3. М., 1993.
23. Історія зарубіжної літератури. Середні віки та Відродження. М., 1987.
24. Історія німецької літератури. М., 1962. Т. 1.
25. Історія німецької літератури. М., 1975.
26. Історія політичних та правових вчень. Середні віки та Відродження. М., 1986.
27. Історія середньовіччя. Хрестоматія. М., 1988. Ч. 2. С. 169-185.
28. Івонін Ю. Є. Універсалізм и територіалізм. Т. 1. М., 2004.
29. Каріков С. А. Лютеранська конфесіоналізація в Саксонії в 1525–1580 рр.: монографія. Х., 2018.
30. Кернс Е. Дорогами християнства. Історія церкви. М., 1992.
31. Короткий катехізис доктора Мартіна Лютера та християнське вчення. Лахті, 1992.
32. Кокульський А. Д. Лютер та лютеранство. К., 1914.
33. Котляров П. М. Гуманіст і реформатор: освітні, релігійні та соціально-політичні практики Філіпа Меланхтона. Київ – Вінниця, 2017.
34. Культура епохи Відродження та Реформація. Л., 1981.
35. Культура Західної Європи в епоху Відродження. М., 1996.
36. Лампрехт К. Історія німецького народу. М., 1896. Т. 3.
37. Лютер М. Вибрані твори. СПб., 1994.

- 38.Лютер М. До християнського дворянства німецької нації поліпшення християнського стану. Харків, 1912.
- 39.Лютер М. Час мовчання минув. Вибрані твори 1520-1526 рр. Харків, 1992.
- 40.Маграт А. Богословська думка Реформації. Одеса, 1994.
- 41.Майер В. Є. Село і місто Німеччини XIV-XVI ст. Л., 1979.
- 42.Некрасов Ю. К. Реформація та Селянська війна в німецьких землях як ранньобуржуазна революція (історіографія, причини та передумови революції). Вологда, 1984.
- 43.Немілов А. Н. Альбрехт Дюрер і нюрнберзькі гуманісти // Конференція, присвячена 500-річчю від дня народження Альбрехта Дюрера. Л., 1971. С. 3-4.
- 44.Немілов А. Н. Значення Селянської війни 1525 для розвитку суспільної думки епохи Реформації // Вісник Ленінградського університету. 1975. № 14. Серія: історія, мова та література. Вип. 3.
- 45.Немілов А. Н. Німецькі гуманісти XV ст. Л., 1979.
- 46.Немілов А. Н. Специфіка гуманізму Північного Відродження // Типологія та періодизація культури Відродження. М., 1978.
- 47.Німецькі шванки та народні книги XVI століття. М., 1990.
- 48.Порозовська Б. Мартін Лютер, його життя та реформаторська діяльність. СПб., 1994.
- 49.Практикум з історії середньовіччя. М., 1981. Вип. 2. С. 84 - 112.
- 50.Проскуряков В. М. Томас Мюнцер. М., 1937.
- 51.Пурішев Б. І. Нариси німецької літератури. М., 1955.
- 52.Пурішев Б. І. Своєрідність німецького Відродження // Література епохи Відродження та проблеми всесвітньої літератури. М., 1967.
- 53.Ревуненкова Н. В. Ренесансне вільнодумство та ідеологія Реформації. М., 1988.
- 54.Самохіна Н. Н., Чистозвонов А. Н. Реформація // Радянська історична енциклопедія. Т. 12. М., 1969.
- 55.Селянська війна 1525 р. у Франконії: 3б. документів. Саратов, 1969. Вип. 1-2.
- 56.Селянські рухи у Німеччині перед Реформацією. Саратов, 1961.

- 57.Смирін М. М. Нариси історії політичної боротьби у Німеччині перед Реформацією. М., 1952.
- 58.Смирін М. М. Народна Реформація Томаса Мюнцера та Велика селянська війна. М., 1955.
- 59.Смирін М. М. Німеччина епохи Реформації та Великої селянської війни. М., 1962.
- 60.Смирін М. М. Передові ідеї народної Реформації // Середні віки. 1975. Вип. 39.
- 61.Смирін М. М. Еразм Роттердамський та реформаційний рух у Німеччині. Нариси з історії гуманістичної та реформаційної думки. М., 1978.
- 62.Соловйов Е. Ю. Мартін Лютер - вождь німецької бюргерської реформації // Релігії світу: історія та сучасність. 1983. № 10. М., 1983.
- 63.Соловйов Е. Ю. Мартін Лютер - критик схоластики // Проблеми історії домарксистської філософії. Середньовічний спосіб філософствування. М., 1985. С. 89–109.
- 64.Соловйов Е. Ю. Політико-юридичні завоювання Реформації //Філософія епохи ранніх буржуазних революцій. М., 1983. С. 171 – 202.
- 65.Соловйов Е. Ю. Минуле тлумачить нас. М.: Політвидав, 1990. З. 54 - 126.
- 66.Стоклицька-Терешкович В. В. Про діяльність Томаса Мюнцера як вождя Мюльхаузенського плебсу під час Селянської війни у Німеччині // Історик-марксист. 1938. № 6.
- 67.Тальберг Н. Історія християнської церкви. М., Нью-Йорк, 1991.
- 68.Хрестоматія з історії середньовіччя. М., 1950. Т. 3. С. 75-97, 119 - 121.
- 69.Чанишев А. Н. Протестантизм. М., 1969.
- 70.Чернушевич О. І. Погляди Мартіна Лютера на лихварство. Деякі питання загальної історії. Тула, 1972.
- 71.Чистозвонов А. Н. Мюнстерська комуна // Радянська історична енциклопедія. Т. 9. М., 1966.
- 72.Шестов Л. Sola fide – лише вірою. Грецька та середньовічна філософія. Лютер та Церква. Париж: ІМКА-ПРЕС, 1996.

- 73.Енгельс Ф. Селянська війна в Німеччині // Маркс К., Енгельс Ф. Соч. 2-ге вид. Т. 7.
- 74.Ян Гус. Мартін Лютер. Жан Кальвін. Торквемада. Лойола. Біографічні нариси. М., 1995.

Резюме

Ключові слова: німецька література, Відродження, Реформація, Ульріх фон Гутен, гуманістична література, Себастьян Брант, Мартін Лютер.

Робота присвячена дослідженню розвитку німецької літератури наприкінці XV - на початку XVI століть. У ній досліджуються ключові аспекти літературного розвитку, пов'язані з поширенням епохи Відродження та реформаційними процесами, що відбувалися в Німеччині в цей період. Аналізуються літературні твори, написані під впливом реформаційних ідей, а також їхній вплив на формування національної свідомості та релігійного мислення. Курс поєднує історичний аналіз, літературну критику та культурологічний підхід, щоб надати повну картину розвитку німецької літератури наприкінці 15-го та на початку 16-го століть.

Keywords: German literature, Renaissance, Reformation, Ulrich von Guten, humanistic literature, Sebastian Brant, Martin Luther.

The work is devoted to the study of the development of German literature in the late fifteenth and early sixteenth centuries. It explores the key aspects of literary development related to the spread of the Renaissance and the reformation processes that took place in Germany during this period. The course analyzes literary works influenced by reformation ideas and their impact on the formation of national consciousness and religious thinking. The course combines historical analysis,

literary criticism, and a cultural approach to provide a complete picture of the development of German literature in the late 15th and early 16th centuries.